

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΑΓ. ΑΝΔΡΕΟΥ 5, ΑΘΗΝΑ 105 56
ΤΗΛ. 32 50 378 - 32 11 149 ΦΑΞ: 32 13 667
E-mail: elia@ath.forthnet.gr

ΠΛΑΤΩΝ

Σύγγραμμα περιοδικόν παιδαγωγικόν και φιλολογικόν
Εκδιδόμενον κατά μήνα υπό του
Ελληνικού Διδακταλικού Συλλόγου

Εν Αθήναις
Εκ του τυπογραφείου Χ.Ν. Φιλαδελφείως
1879

Έτος Α', τόμος α'

Περιεχόμενα α' τόμου σ.γ-δ

τεύχος 1 (31/10/1878) – τεύχος 12 (30/9/1879) 504σ.

Έτος Β', τόμος β'

τεύχος 3, Ιανουάριος 1880

σ.113-160 + 4 εξώφυλλα

τεύχος 4, Φεβρουάριος 1880

σ.161-208 + 4 εξώφυλλα

τεύχος 6, Απρίλιος 1880

σ.241-272 + 4 εξώφυλλα

τεύχος 7-8, Μάιος-Ιούνιος 1880

σ.273-368 + 4 εξώφυλλα

Παράρτημα:

Πρακτικά των Γενικών Συνελεύσεων του έτους 1878-1879 του Ελληνικού Διδακταλικού Συλλόγου. Εν Αθήναις 1880. 56σ.

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Α΄.

Οὐκ ἔστι περὶ θεοῦ ἢν θεοτέρου ἄνθρωπος
βουλόμενος ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν ἀποδιδόντων. (Πλάτ. Θεαίτητος.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1879

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝ Τῷ Α΄ ΤΟΜῳ ΤΟΥ «ΠΛΑΤΩΝΟΣ».

Πρόλογος.

Ἐναρκτήριος λόγος Χρ. Παπαδοπούλου διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου
σελ. 1—11.

Περὶ τῶν παιδαγωγικῶν θεωριῶν τοῦ Ηεσταλότση, ὑπὸ Ἄρ. Σπαθάκη
σελ. 12—23.

Ὅδηγός διδασκάλων, ὑπὸ Ἐμμ. Γαλάνη σελ. 23—27, 59 καὶ 60.

Περὶ τῆς σχέσεως τῆς πολιτείας πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ παιδείαν ὑπὸ Ἐρ-
βέρτο. σελ. 27—31, 55—58, 83—86, 130—133, 195—197, 247
—251.

Ποικίλα.—Βιβλιογραφία. σελ. 31 καὶ 32.

Περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τῆς κατὰ Πλάτωνα παιδείας, ὑπὸ Ἄρ.
Σπαθάκη. σελ. 33—51.

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν. Μετάφρασις Χαρ. Πούλιου.
σελ. 51—55, 78—83, 118—130.

Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ δύο διδασκάλων, ὑπὸ Π. Οἰκονόμου Καθηγητοῦ
τοῦ Διδασκαλείου. σελ. 61—66, 87—94, 164—164, 189—191, 290
—293.

Γενικά τινα παραγγέλματα πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ παιδαγωγούς, ὑπὸ Μ.
Γκιόλμα, καθηγητοῦ τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ γυμνασίου. σελ. 96—99, 133
—134, 159 καὶ 160.

Περὶ τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ Hippaux (μετάφρα-
σις). σελ. 73—78, 113—118, 165—166, 241—247, 288—290.

Εἰς τίνα σχέσιν κεῖται ἡ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ ἔκθεσις ἰδεῶν πρὸς τὰ
ἄλλα γυμνασιακὰ μαθήματα, ὑπὸ Ἐμμ. Γαλάνη καὶ δημοσίᾳ ἐκπαιδεύσις
ἐν Σαξωνίᾳ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ σελ. 99—104.

Περὶ τῆς παρὰ Ῥωμαίους ἀγωγῆς καὶ παιδείας ὑπὸ Ν. Πητρῆ Γυμνα-
σιάρχου σελ. 105—113, 156—159, 187—189, 231—240.

Διδασκαλικά.—Παιδαγωγικαὶ μελέται.—Περὶ τῆς ἐν τῷ Σχολείῳ τάξεως καὶ περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὑπὸ Σπ. Μωραΐτου Διευθυντοῦ τοῦ Παιδαγωγείου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήν. γραμμάτων Συλλόγου. σελ. 137—156, 169—187, 217—231, 257—267.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς νεωτέρας ψυχολογίας ὑπὸ Horwicz μετὰφρασις Π. Ἰασεμίδου. σελ. 191—195, 407—410.

Σύμμικτα φιλολογικὰ καὶ γραμματικὰ ὑπὸ Κ. Κόντου. σελ. 197—213, 278—287.

Ἐκ τῆς γυμναστικῆς παιδαγωγίας Gustau Taulors Ἑμμ. Γαλάνη. σελ. 274—278, 403—407 καὶ 476—483.

Αἱ πέντε ἀγωγαί, λόγος Ἐρνέστου Λεγυρβέ ὑπὸ Ἑμμ. Γαλάνη. σελ. 393—398.

Περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας ὑπὸ Ἀρ. Σπαθάκη σελ. 399—407.

Ἐν μᾶθημα διεξαγόμενον διὰ τῆς ἐποπτικῆς μεθόδου σελ.

Προκηρύξεις καὶ ἐγκύκλιοι Ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου.—Εἰδήσεις.—Βιβλιοκρισίαι.—Φιλοσοφία τοῦ λαοῦ ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου.

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α΄

31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1878

ΤΕΥΧΟΣ 4

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἶνε ἀναγκαία ἡ ἀγωγή εἰς τὸν ἄνθρωπον;

Ἡ ἀγωγή εἶνε τόσον ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπότης αὐτῆ. Ἐκαστος ἄνθρωπος ἐγεννήθη δεόμενος καὶ αὐτὸς ἀγωγῆς καὶ παιδεύσεως, καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀπογόνους καθήκον ἔχων νὰ παιδεύσῃ. Πρὸς τοῦτο δὲ αὐτῆ ἡ φύσις παρέσχεν αὐτῷ τὸ ἐνστικτον, ὅπερ κοινὸν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ζῶον· διότι καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐν τῷ κύκλῳ του ἔχει τὴν αὐτὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποστολήν. Τὸ ἐνστικτον δὲ τοῦτο ἐκδηλοῦται ἰδίως ἐν τῷ θήλει γένει τῶν τε ἀνθρώπων καὶ ζῶων, διότι εἰς αὐτὸ κυρίως ἡ φύσις ἐνεπιστεύθη τὴν ἀνατροφήν τῶν ἀπογόνων. Ἡ μήτηρ εἶνε ἡ καλλίστη τοῦ τέκνου τῆς τροφῆς καὶ παιδαγωγός. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ζῶου καὶ ἀνθρώπου εἶνε αὕτη ὅτι, ἐνῶ παρὰ τῷ ζῳῳ τὸ ἐνστικτον μένει αἰεὶ τὸ αὐτὸ, ὁ ἄνθρωπος τούναντίον νοῦν καὶ ἐλευθέραν βούλησιν ἔχων ἐκβαίνει καὶ πέραν τούτου καὶ πράττει κατὰ συνείδησιν καὶ κατὰ λογικοὺς νόμους. Πολλὰι μητέρες καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι δὲν ἐξέρχονται πέρα τοῦ ἐνστίγκτου, ἄλλαι δὲ καὶ τούτου ἀμελοῦσι· καὶ τῶν λογικῶν νόμων παρεκτρέπονται· πολλὰι μάλιστα ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ ἐνστίγκτου εὕρισκόμεναι δύνανται πολλὰ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ζῶων νὰ διδασθῶσιν. Ἀλλὰ δύνα-

ται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐμμένῃ ἐν τῇ φύσει; Τὸ ἐνστιγκον ἐξαρκεῖ πρὸς ἀγωγήν μόνον, ἐκεῖ ἐνθα καθόλου ἐπικρατεῖ σύμπας ὁ βίος ὄντος τινός, ὡς παρὰ τοῖς ζώοις συμβαίνει. Ἄλλ' εἰς τὸν γευσάμενον τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, εἰς τὸν ἀψάμενον τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ διανοίγονται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ ἀκολουθῇ τὸ ἐνστιγκτον ἐν ἀθωότητι καὶ τυφλῇ ὑπακοῇ. Εὐθὺς ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀρχίσῃ νὰ διατάξῃ τὰ τοῦ βίου του κατ' ἰδίαν ἀρέσκειαν, πρέπει νὰ τροποποιήσῃ καὶ τὴν ἀγωγήν του κατὰ ταῦτα· διότι ἡ παιδείσις ἀφορᾷ εἰς τὸν βίον καὶ τὴν διάταξιν τούτου. Ὅσῳ μᾶλλον ὁ βίος οὗτος ἀφίσταται τῆς φύσεως, τόσῳ μᾶλλον καὶ ἡ ἀγωγή θὰ ἐκτρέπηται τῶν ὑποθηκῶν τοῦ ἐνστίκτου. Ὁ δὲ πολιτισμὸς πολλαχῶς ἀντικείμενος τῇ φύσει ἀδυνατεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ ταύτην ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ οὔτε πρέπει νὰ πράξῃ τοῦτο· διότι τὸ ἐνστιγκτον εἶναι ὁ δεσμὸς, ὁ διαφυλάττων τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς πτώσεως, ἐν ὅσῳ ἔτι οὗτος δὲν δύναται νὰ περιπατήσῃ, ἀποβάλλεται δὲ εὐθὺς ἀφοῦ ὁ παῖς ἐνδυναμωθείς δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο. Ὁ προορισμὸς ἄρα καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται ἐν τούτῳ: νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φυσικοῦ ἐνστίκτου, νὰ μὴ καθοδηγῆται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς νὰ διοικῇ ἑαυτόν. Εἰς ἕκαστον λοιπὸν παιδαγωγὸν ἢ ἐπιχειροῦντα νὰ παιδεύσῃ ὡς πρόβλημα ἀγωγῆς προτίθεται τοῦτο: νὰ λάβῃ καθαρὰν ἑαυτοῦ συνείδησιν, ὅπως ὡς λογικὸν ὄν ἐπιχειρήσῃ καὶ ἐκτελέσῃ τὴν ἀγωγήν κατὰ λογικοὺς κανόνας.

Τὸ ἐνστιγκτον λοιπὸν τῆς ἀγωγῆς ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τέχνην παιδαγωγικὴν· ἀλλὰ τὸ δυνατόν τούτου προϋποτίθῃσι τὴν γνῶσιν, ἢ τέχνην τοῦ παιδεύειν τὴν ἐπιστήμην τούτου. Ἐντεῦθεν παρ' ἅπασιν τοῖς πεπολιτισμένοις λαοῖς εὐρίσκομεν, ὅτι εὐθὺς ἀφοῦ ἡ ἀγωγή διαγνωσθῇ ὡς τέχνη σπουδαία διὰ πάντα, οἱ νόμοι ταύτης καθίστανται ἀντικείμενον σκέψεως παρὰ τοῖς σοφοῖς τοῦ ἔθνους.

Ἄλλ' ἡ περὶ τὴν ἀγωγήν τέχνη καὶ ἐπιστήμη συμβαδίζει πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης, πολιτείας καὶ ἐκκλησίας καθόλου· ἄλλως δὲν εἶνε δυνατόν. Ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ πρέ-

πει καὶ ἡ ἀγωγή νὰ ἦνε ἐλευθέρα. Ἐπίσης ἐνθα ἡ ἐκκλησία εὐνοεῖ θεσμοὺς ἐλευθέρους, ἐκεῖ καὶ ἡ ἀγωγή τῆς νεολαίας φέρει ἐλευθερόφρονα τύπον. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διάφορος χρωματισμὸς τῶν παιδαγωγικῶν ἐν Εὐρώπῃ συγγραμμάτων ὑπὸ διαμαρτυρομένων ἢ καθολικῶν συγγραφέων. Ἡ ἀνατροφή τῶν νέων εἶνε πάντοτε τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ, αἵτινες εἶνε αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις καὶ ὀρίζουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν βίον τῶν ὑψηλῶν των, συχνάκις δὲ μάλιστα καλοῦνται καὶ νὰ παιδαγωγήσωσιν. Διότι πᾶσα πολιτεία, πᾶσα ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ, ὥστε ἡ νεότης νὰ ἀνατραφῇ συμφώνως πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς καὶ τὰ ἑαυτῆς ὄργανα, καὶ νὰ ἔχῃ αὐτὴν ὑποχείριον τῶν θεσμῶν ἢ πεποιθήσεών τῆς. Ἐνθα διαφορά ὑπάρχει, ἐκεῖ καὶ ἡ νεότης κατὰ διαφόρους πρέπει ἀρχὰς νὰ ἀνατραφῇ.

Ἄλλὰ πρέπει νὰ εἶνε αὕτη ἡ ἀληθὴς ἀγωγή, ἥτις ὀρμᾶται ἐξ αὐτοῦ τοῦ σημείου; ἢ τοιαύτη παιδαγωγικὴ θεωρία ἀποδεικνύει ὅτι τοιαύτη μονομερὴς καὶ πλεονέκτις περὶ ἀγωγῆς ἰδέα ἄγει εἰς οὐχὶ εὐάρεστα ἀποτελέσματα. Ἡ Πρωσία εὐρίσκειται ἠναγκασμένη νὰ ἄρῃ τὴν ἀγωγήν τῶν νέων ἐκ τῆς ἐκκλησίας, διότι εὐρίσκει ὅτι αὕτη μόνον δι' ἑαυτὴν ἀνατρέφει, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία παραπονεῖται, ὅτι καὶ ἡ πολιτεία μόνον πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς συμφέρον τὸ αὐτὸ πράττει· ἢ δὲ παραγνώρισις αὕτη τῆς ἀληθοῦς ἀγωγῆς φέρει περισπασμοὺς μὲν καὶ ἀνωμαλίας ὡς πρὸς τὴν παιδείσιν, διάστασιν δὲ εἰς τοὺς διδάσκοντας, οἵτινες διὰ μόνης τῆς ὁμονοίας καὶ συνεργασίας δύνανται νὰ προάξωσι τὴν δημοσίαν παιδείσιν καὶ διὰ ταύτης καὶ ἑαυτοὺς. Εἶνε πλάνη τὸ νομίζειν, ὅτι ἡ παιδείσις τῆς νεότητος τοῦτον κυριώτατον ἔχει σκοπὸν, τὸ νὰ ἦνε θεράπαινα τῆς πολιτείας ἢ ἐκκλησίας, καὶ νὰ χρησιμεύῃ πρὸς στήριξιν καὶ ἐνίσχυσιν αὐτῶν. Ἡ ἀγωγή εἶνε τὸ πρῶτον δίκαιον, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος συναποφέρει ὡς τοιοῦτος ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ πρῶτον καθήκον, ὅπερ οἱ τῶ ἀνθρώπῳ τὴν ζωὴν διδόντες ἀναδέχονται πρὸς τὸν νεογέννητον· ἡ ἀγωγή ἢ χρησιμεύουσα νὰ μορφώσῃ ἄνθρωπον καὶ οὐχὶ πολίτην ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς

πολιτείας, οὐχὶ ὀπαδὸν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς θρησκευτικῆς αἰρέσεως εἶνε ὁ ὑψιστος σκοπὸς πάσης παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης· ὁ ὑψιστος οὗτος σκοπὸς πρέπει νὰ ἐπιδιώκηται ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ, ἀδιαφοροῦντος ἂν εὐαρεστή ἢ οὐ μεγάλα πολιτικά ἢ θρησκευτικά συστήματα, ἂν ὠφελῇ ἢ βλάπτῃ τοὺς σκοπούς των· διότι τὸ τελευταῖον ἤθελεν ἀποδείξει ὅτι ἐν αὐτοῖς ὑπάρχει τι τὸ σαπρὸν, καὶ τότε οὐχὶ διὰ τῆς διαστροφῆς τῆς παιδείσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀποκοπῆς τοῦ σαπροῦ κρέατος πρέπει νὰ θεραπευθῇ. Ἐν πολιτεία ἀρίστη ἢ ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἀρίστη καὶ ἐλευθέρῳ ἀνδρὶ πρέπουσα ἀγωγή δὲν εἶνε κινδυνώδης, διότι ἀρίστη πολιτεία καὶ ἐκκλησία οὐδέποτε κατὰ βάθος δίστανται. Ἄλλ' ἂν τοιαῦται ἐλλείπωσιν τότε μάλιστα πρέπει ἢ παιδαγωγικὴ νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἡ φύσις ἀπ' ἀρχῆς ἔθηκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸν κύριον παιδαγωγικὸν σκοπὸν· διότι διὰ τούτου ἡ ἀγωγή τῶν νέων καθίσταται πράγματι τοιαύτη, ὃ ἐστὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐποχὴν ἀνάπτυξίς τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας· ἀμφότεραι δὲ μόνον διὰ τῆς ἀδιακόπου συνδρομῆς καλῶς καὶ πολλαχῶς ἀνατεθραμμένων ἐπιγόνων ἀνανεοῦνται καὶ ἀναγεννῶνται. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι ἐπίγονοι, ἐκεῖ καὶ τὰ ἄτομα ὡς καὶ σύμπασα ἢ πολιτεία, εἰς τὴν ἀνήκουσι, βαίνουνσι πρὸς τὰ πρόσω ἐκ παραλλήλου, τὸν αὐτὸν ἔχοντα ζῆλον καὶ τὴν αὐτὴν τάσιν.

Παιδαγωγικὸν ἐν Ἑλλάδι περιοδικὸν δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ γείνη βεβαίως ὑπηρετικὸν οὔτε τῶν ἀπαιτήσεων τῆς πολιτείας οὔτε τῆς ἐκκλησίας, διότι εὐτυχῶς καὶ ἡ ἡμετέρα πολιτεία ὑπὸ ἐλευθέρους διοικεῖται θεσμοῦς καὶ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία ἀνεκτικὴ καὶ φιλελεύθερος πάντοτε δειχθεῖσα συνεταῦτισε τὰ ἑαυτῆς συμφέροντα πρὸς τὰ τῆς πολιτείας.

Ἐπίσης ἐν Ἑλλάδι περιοδικὸν δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ ἀναγράφον τοὺς γενικοὺς περὶ ἀγωγῆς καὶ παιδείσεως νόμους διὰ μόνην μίαν τάξιν ἀνθρώπων, διότι οὔτε ἡ ἡμετέρα πατρίς εὐτυχῶς ἀναγνωρίζει προνόμια οὔτε ἡμεῖς ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ ἀγωγή δύναται νὰ μερικευθῇ, ἀλλὰ θεωροῦμεν ὅτι παιδεύσεις ἐν γένει εἶνε μία καὶ ἡ αὐτὴ μέχρι τινὸς εἰς πᾶσαν τάξιν ἀνθρώπων, καὶ

πλουσίων καὶ πενήτων καὶ ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων· οὔτε δύναται μόνον ἐνταῦθα νὰ περιορισθῇ, ἀλλὰ θὰ πραγματευθῇ καὶ περὶ διαφόρων ἄλλων θεμάτων, ἅτινα ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν καὶ ἀνωτέραν. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον ζήτημα εἶνε, πῶς ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν, ἥτις εἶνε ἐμπειπιστευμένη εἰς τοὺς διδασκάλους, δύναται νὰ ἐπιτύχῃ; ἵνα τοῦτο ἐπιτευχθῇ πρέπει πρὸ παντὸς καὶ οἱ διδάσκαλοι νὰ παιδευθῶσιν· καὶ ἂν ἡ πολιτεία, παρ' οἷς οἱ διδάσκαλοι λαμβάνουσι τὴν ἀδειαν τοῦ παιδεύειν, ἐπαναπαύηται εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι οὔτοι ὑπέστησαν ἐπιστημονικὴν τινα δοκιμασίαν, νομίζομεν ὅτι δὲν σκέπτεται ὀρθῶς ἀλλ' ὀφείλει αὐτὴ νὰ φροντίσῃ, ὅπως καὶ οὔτοι λάβωσι τὴν ἀπαιτουμένην πρὸς τὸ ἔργον, εἰς ὃ ἀποδύονται, ἀγωγήν καὶ παιδεύσιν.

Ἡὼς παιδεύει ἡ πολιτεία τὸν διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τῆς; Ἐχει ἀνάγκην ἰδιαιτέρας παιδείσεως ὁ παιδαγωγός; Εἶνε ἱκανὴ ἄρα ἡ καθόλου παιδείσις, ἣν λαμβάνει ἐν τοῖς σχολείοις; Ἡ καθόλου παιδείσις ἤθελεν εἶσθαι ἀρκούσα εἰς τὸν διδάσκαλον, ἂν ἀποστολὴν εἶχεν μόνον οὔτος νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς παῖδας τοιαύτην μόρφωσιν, ἥτις ἐκπληροῦται διὰ τῆς καθόλου μορφώσεως, ἣν καὶ οὔτος ἔλαβεν. Ἄλλ' ἂν ἡ πολιτεία ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ διδασκάλου οὐ μόνον ὠρισμένας νὰ μεταδώσῃ γνώσεις εἰς τὸν διδασκόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀριθμὸν μαθητῶν ταυτοχρόνως νὰ διδάσκῃ, τότε τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως, διότι τοῦτο προϋποτίθησι τέχνην, ἥτις πρέπει νὰ διδαχθῇ. Ἡ πολιτεία ἄρα ὀφείλει τοιοῦτους θέλουσα τοὺς διδασκάλους τῆς καὶ νὰ διδάξῃ τούτους. Εἶνε ἀνάγκη νὰ δώσῃ εἰς τούτους εἰδικὴν τινα σπουδὴν, ἂν θέλῃ νὰ τύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς. Τοῦτο πρὸ πολλοῦ καὶ αἱ διάφοροι τῆς Εὐρώπης κυβερνήσεις κατανοήσασαι συνέστησαν διδασκαλεῖα ἢ φροντιστήρια, ἐν οἷς ἐκπαιδεύονται οἱ διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους. Τοῦτο καὶ ἡ ἡμετέρα κυβέρνησις συναισθανθεῖσα ἱδρύσε διδασκαλεῖον, ὥστε οὐχὶ πλέον πᾶς ὁ ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν γινώσκων νὰ διορίζεται διδάσκαλος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὁ ὠρισμένον κύκλον γνώσεων γινώσκων καὶ

πρακτικῶς τὴν μέθοδον τοῦ διδάσκειν ἀσκούμενος νὰ καλῆται εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἔργον.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε ἀρκούσα ἄρα γε ἡ μάθησις ἢ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἢ ἄλλοις σχολείοις γενομένη καὶ πρακτικὴ τις ἀσκησις ἐν προτύπῳ σχολείῳ; οἱ τὴν ἐνστασιν ταύτην ποιοῦντες ἀγνοοῦσι παντάπασι τὸν προορισμὸν τῶν διαφόρων σχολείων. Ἐν Εὐρώπῃ τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε λελυμένον, ἡ δὲ ἴδρυσις τῶν γυμνασίων, τῶν πραγματικῶν σχολείων, τῶν πολυτεχνείων καὶ ἄλλων εἶνε τρανὴ ἀπόδειξις, ὅτι διὰ πάντα κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ὀφείλει τις καὶ νὰ προπαρασκευασθῆ προσηκόντως. Ἡ ἐν τοῖς διδασκαλείοις μόρφωσις ἀποβλέπει εἰς τοῦτο, ὅτι πᾶσαι αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρακτικαὶ γνώσεις καὶ τέχναι αἱ ἐν αὐτοῖς προσκτώμεναι, πρέπει νὰ μεταδοθῶσιν ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος εἰς τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε οὐ μόνον ὁ νοῦς, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδιά νὰ μορφῶται. Τοῦτο δὲ, ὅπερ κυρίως ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκλογὴν, μέτρον καὶ τρόπον τῆς διδασκαλίας τῶν καθ' ἕκαστον μαθημάτων, οὐδὲν ἄλλο διδακτήριον δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἐντεῦθεν οὐδὲν γυμνάσιον, οὐδεμίαν ἄλλην σχολήν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου μὴ ἐξαιρουμένου, δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ διδασκαλεῖον. Εἶναι πλάνη τὸ πιστεῦειν, ὅτι ὅσῳ περιεκτικώτερα καὶ βαθυτέρα εἶνε ἡ παιδείσις τοῦ ἀνθρώπου, τόσῳ ἰκανώτερος εἶνε οὗτος πρὸς τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν· τούναντίον διδάσκαλος, ὅστις διήνυσε τὰς σπουδὰς του εἰς γυμνάσιον καὶ πανεπιστήμιον νομίζει λίαν ταπεινὸν τὸ διδάσκειν μικροὺς παῖδας, καὶ ἐν τῇ ἀπειρίᾳ του ἢ τῷ ἐγωϊσμῷ του θὰ βλάβη μᾶλλον ἢ θὰ ὠφελῆ. Τὰ διδασκαλεῖα λοιπὸν εἶνε τὰ μόνα παρασκευάζοντα ὠφελίμους διὰ τὴν παιδείσιν τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ διδασκάλους, καὶ θὰ ᾔτο εὐχῆς ἔργον, ἂν ἡ κυβέρνησις συνίστα καὶ ἕτερα δύο, ἐν μὲν ἐν Πάτραις, ἕτερον δὲ ἐν Κερκύρα, διότι νῦν εἴπερ ποτε ἡ πατρις ἔχει αὐτῶν μεγίστην ἀνάγκην.

Πρέπει νὰ διαιτῶνται οἱ προαλειφόμενοι εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἐν τοῖς διδασκαλείοις; Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔσχε πολλοὺς τοὺς ὑπερασπιστάς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐναντίους· ἡ

συμβίωσις μετὰ πολλῶν ἔχει πολλὰ τὰ κινδυνώδη εἰς νέους, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τὰ καλὰ. Ἡ ἀμιλλα, ἡ φιλικὴ ἔνωσις, ἡ ἀποβολὴ πολλῶν ἐλαττωμάτων ἕνεκα τῆς πρὸς ἄλλους ἀναστροφῆς, ἢ τὸ ὑπομένειν τὰς ξένας ἰδιοτροπίας εἶνε κέρδη, ἅτινα μόνον διὰ τῆς ἀναστροφῆς καὶ συμβιώσεως προσαποκτώνται. Τὸ διδασκαλεῖον δὲν εἶνε μόνον ἀπλῶς διδακτικὸν ἴδρυμα ἀλλὰ καὶ μορφωτικόν· οἱ νέοι ἔχουσι χρεῖαν ἀγωγῆς. Τοιαύτη εἶνε ἡ γνώμη πολλῶν, ἐνῶ ἄλλοι τὴν ἀντίθετον ἔχουσι, διςχυριζόμενοι ὅτι ἐκτὸς ἄλλων κακῶν τὸ σχολεῖον τότε καθίσταται ἀληθὲς μοναστήριον καὶ στρατῶν, ἀφαιροῦν τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις εἶνε τῆς ἀγωγῆς τὸ ἀξίωμα. Ἄλλὰ ταῦτα πάντα ἔχουσι μεγάλην σχέσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοιούτων ἰδρυμάτων. Τὸ μέτρον ἐν παντὶ εἶνε τὸ ἀριστον. Τὸ πολὺ ὡς καὶ τὸ ὀλίγον εἶνε ὡς ἡ Σκύλλα καὶ ἡ Χάρυβδις· ἐλευθερία ἀνευ ὀρίων φέρει πρὸς τὸ ἀχαλίνωτον, περιορισμὸς ἀνευ ἐλευθερίας ἀποπνίγει τὴν ζωὴν. Μόνον ἐν ὑπαίθρῳ βλαστάνει καὶ ἀνθεῖ τὸ ἐγγώριον φυτόν. Ἡ ἐλευθερία μάλιστα κίνησις μετ' ἀδιακόπου ἀναπτύξεως εἶνε πάντοτε ἀναγκαιοτέρα· διότι ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶνε ἐλευθερία ἐν νομίμοις ὀρίοις. Τὸ παρὰ πολὺ βλάπτει ὀλιγώτερον, ἢ τὸ ὀλίγον· ἐκεῖνο ἄγει εἰς παρεκτροπὰς καὶ καταχρήσεις τῆς νομίμου ἐλευθερίας, ἀλλ' εὐκολώτερον εἶτα διαγινωσκόμενον διορθοῦται καὶ φέρει εἰς μεταμέλειαν τὸν πρᾶττοντα, ἐνῶ τοῦτο διαρρήγνυσι τὰ δεσμὰ καὶ φέρει εἰς ἀνεπανόρθωτα δυστυχήματα.

Ἐν τῇ ἀγωγῇ λοιπὸν εἶνε ἀναγκαῖα ἡ ἐλευθερία, ἐν τῇ ἐπιτηρήσει ἢ χρηστότητι, ἐν τῇ κρίσει καὶ ἀποφάσει ἡ δικαιοσύνη, ἐν τῇ διοικήσει ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀτόμου. Ταῦτα πρέπει νὰ ᾔνη τα προσόντα τῆς διεύθυνσεως ἐν ἐκπαιδευτηρίῳ, ἐνθα οἱ μαθηταὶ διαιτῶνται, ἂν θέλωμεν οὐ μόνον νὰ διδάξωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ μορφώσωμεν τὸ ἦθος τῶν μελλόντων διδασκάλων· τοιαῦτα ἀποφαίνονται πολλοὶ τῶν ἀρίστων ἐν Εὐρώπῃ παιδαγωγῶν.

Παρ' ἡμῶν δὲν ἐκρίθη ἐπὶ τοῦ παρόντος καλὸν νὰ προσλαμβάνωνται καὶ τρόφιμοι ἐν τῷ διδασκαλείῳ μαθηταὶ, ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι ἡ κυβέρνησις οὐ μόνον προϊόντος τοῦ χρόνου θέλει

διαρρυθμίσει τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ Γυμνάσια, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, ἔνθα τὰ ἀρίστα αὐτῆς Γυμνάσια καὶ Λύκεια τοιαύτην ἔχουσι διοργανώσιν.

Ὅπως δὲ καλὰ δημοτικὰ σχολεῖα εἶνε ἡ πρώτη βᾶσις τῆς παιδείας τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ καλὰ διδασκαλεῖα εἶνε ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς παιδευσιν διδασκάλων. Ἄλλ' ἵνα ἀποκτήσῃ ἡ πολιτεία καλοὺς καὶ ἱκανοὺς διδασκάλους ἀπαιτεῖται οὐ μόνον νὰ τοὺς μορφώσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἡ γλίσχρος ἀνταμοιβὴ εἶνε ἀναξία εἰς ἔθνος καυχώμενον ἐπὶ πολιτισμῷ καὶ παιδείᾳ· ἡ ταπεινὴ θέσις, εἰς ἠνκατήλθον οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους, δὲν τιμᾷ πολὺ τοὺς ἐκάστοτε τὴν πατρίδα κυβερνήσαντας. Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐποχῆ δὲν δύναται ἀντὶ 50 ἢ 80 δραχμῶν νὰ ζῆσῃ ἐντίμως οἰκογενειάρχης διδάσκαλος, οὔτε ἀντὶ 250 δραχμῶν δύναται νὰ τηρήσῃ ἀξιοπρεπῆ θέσιν ὁ καθηγητῆς, ἀλλὰ θὰ φροντίσῃ ἡ ἐπαιτῶν νὰ προσπορίζηται τὸν ἄρτον τοῦ ἡ ἀπεμπολῶν τὸ ὑψηλὸν τοῦ ἔργου. Ἄς μὴ λησμονήσῃ ἡ κυβέρνησις (ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν βῆσιν μεγάλου φιλολόγου), ὅτι εἰς τοὺς διδασκάλους ἔχει ἀναθέσει τὴν νεότητα, ἀλλ' εἰς τὴν νεότητα εἶνε ἀνατεθειμένον τὸ μέλλον τῆς πατρίδος! (1)

ΕΜΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ.

(1) Σημ. Ἐσταχυολογήθη ἐν πολλοῖς ἐκ τοῦ Ρικετίου καὶ ἄλλων παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων.

ΛΟΓΟΣ

ΑΠΑΓΓΕΛΘΕΙΣ ΥΠΟ **Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ**

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΚΚΑΛΕΙΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗΝ ΤΩΝ ΕΓΚΑΙΝΙΩΝ ΑΥΤΟΥ

ΤΕΛΕΣΘΕΙΣΑΝ ΤΗ 24 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ.

Γηθόσυνοι συνήλθομεν σήμερον ἵνα ἑορτάσωμεν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνασταθέντος Διδασκαλείου. Φαιδρὰ καὶ χαρμώσυνος καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἡ ἑορτὴ αὕτη· διότι, ἐὰν ἡ σύστασις Σχολείων, ἡ καθίδρυσις πολυτεχνείων καὶ ἄλλων ὁμοίας φύσεως ἐκπολιτιστικῶν καθιδρυμάτων πληροῖ θυμηδίας πάντα φίλον τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν μεγαλείου, πολλῶν δικαιότερας ἀφορμὰς παρέχει πρὸς πνευματικὴν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν ἢ σύστασις καθιδρύματος, ἐνῶ μέλλουσι νὰ μορφωθῶσι καλλιτέχναι προωρισμένοι νὰ διαπλάσωσι καὶ μορφώσωσι τὴν πολυτιμοτάτην ὕλην, τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἐξασκήσωσι τὴν ὑψίστην καὶ βασιλικωτάτην τῶν τεχνῶν, τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν πολιτῶν. Ἐτι φαιδρότερον ὅμως καθιστῶσι τὴν ἑορτὴν ταύτην αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς τελεῖται. Τὸ ἔθνος ἡμῶν μετὰ ἑπτὰ ετῆ καταστρεπτικῶν ἀγῶνα ἀναλαβὸν ἐν μέρει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πρώτιστον μέλημα ἐθεώρησε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Στερούμενον δὲ μέσων ἐπαρκῶν ἠσπασθῆ κατ' ἀνάγκην τὸ Λαγκαστριανὸν σύστημα, τὸ ὅποιον διὰ μικρᾶς δαπάνης ὑπισχνεῖται σημαντικὰς ὠφελείας. Ἀνάλογον πρὸς τὸ σύστημα τοῦτο τῆς διδασκαλίας διοργάνωσε καὶ τὸ Διδασκαλεῖον. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἤρξαντο γινόμεναι καταφανεῖς αἱ ἐλλείψεις καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς συστήματος ἀναθέτοντος τὴν διδασκαλίαν εἰς παιδὰς ἀπείρους καὶ ἀπαιδευτοὺς καὶ περιορίζοντας αὐτὴν κατ' ἀνάγκην εἰς μηχανικὴν ἀνάγνωσιν, γραφὴν, ἀριθμητικὴν καὶ ἀποστήθισιν ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως· ἡ δὲ αὐξοῦσα ὕλικὴ εὐημερία τοῦ ἔθνους, ἡ ταύτην παρακολουθοῦσα πρόοδος ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ αἱ ὡς ἐκ τούτων γεννηθεῖσαι ποικίλαι κοινωνικαὶ ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκαι καταδείξασαι τὸ ἀνεπαρκὲς καὶ μονομερὲς τῆς κατωτέρας ἐκπαίδευσσεως καὶ τοῦ εἰς ταύτην ὑπηρετοῦντος Διδασκαλείου ἀπῆτον ταχέειν τὴν θεραπείαν

τῶν ἐλλείψεων τούτων. Ἡ διάλυσις τοῦ Διδασκαλείου δὲν ἦτο βεβαίως ἡ κατάλληλος θεραπεία, διότι δυστυχῶς δὲν ἐπικολούθησεν εἰς αὐτὴν ἡ ἀνασυστάσις αὐτοῦ ἐπὶ νέων, εὐρύτερων βάσεων. Οὕτω δὲ ἀντὶ τῆς τεθῆς τέρμα εἰς τὸν νεκρὸν μηχανισμόν τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, ἤρθη καὶ ὁ τελευταῖος φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἀπέργεν αὐτῶν τοὺς μὴ κεκλιμένους εἰς αὐτά. Εἰς ποίαν νοσηρὰν θέσιν περιῆλθεν ἐκ τούτου ἡ δημοτικὴ παιδεία δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκτραγοδήσω. Ἀπέναντι τῆς τοιαύτης καταστάσεως τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν κλάδων τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ τὸ ἔθνος ἀδιάφορον. Ἦδη ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ἤρξαντο παρουσιαζόμενα εὐχάριστα συμπτώματα τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον τρέφει τὸ ἔθνος διὰ πᾶν τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἦδη ἰδιώται καὶ ἰδιωτικοὶ σύλλογοι ἀφορῶντες εἰς τὰς ἰσημέραις αὐξανούσας ἀπαιτήσεις τῶν χρόνων, διορῶντες τὸν μέγαν κίνδυνον τὸν ἀπειλοῦντα τὸ ἔθνος ἐκ τῆς μονομεροῦς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ταύτης ἀτελοῦς καὶ ἀμεθόδου, καθορῶντες ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτῆρος τῶν πολιτῶν δὲν πρέπει ν' ἀφεθῇ εἰς τὸν ῥοῦν τοῦ βίου, ἀλλὰ νὰ παρασκευασθῇ ἐν τῇ σχολῇ διὰ παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, κατανοοῦντες ὅτι τὸν κύριον παράγοντα τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος ἀποτελεῖ ὁ πνευματικὸς βίος, τὸν ὁποῖον παράγει ἡ διδασκαλία ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ παιδός, ἐπελήφθησαν δραστηρίως τοῦ σπουδαίου ἔργου τῆς συστάσεως τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῆς μορφώσεως διδασκάλων ἀξίων τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν. Ἐν ταύτῃ τῇ παιδαγωγικῇ κινήσει μεγάλην περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν τάξιν τοῦ διδασκάλων ὅτι δὲν ἐγκατελείφθησαν οὗτοι τελευταῖοι. Ἐπὶ τέλους ἡ κίνησις αὕτη ἐξετάθη καὶ εἰς τοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους, οἵτινες υἰοθετήσαντες τὴν ἐθνοφελῆ ἰδέαν τῆς συστάσεως Διδασκαλείων ἤρξαντο σπουδαίως μεριμνῶντες περὶ τῆς πραγματώσεως αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν, τῆς ὁποίας προεκάλεσεν ἡ διεκδικητικὴ πατριτικὴ κληρονομία, ἐν τῷ μέσῳ τῶν διπλωματικῶν ἀγώνων, τοὺς ὁποίους καταβάλλει ἀπὸ τῆς ἀναβάσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἐθνικῶν πόθων ὁ φιλόμουσος τῆς παιδείας ὑπουργὸς κύριος Θ. Δηλιγιάννης κατώρθωσε νὰ σχεδιάσῃ περισκεμμένως καὶ νὰ ἐκτελέσῃ δραστηρίως τοιοῦτον ἐθνοφελὲς ἔργον, ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ αὕτη προερχομένη ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι τὸ φιλάξει τ' ἀγαθὰ χαλεπώτερον ἐστὶ τοῦ κτησασθαι, ὅτι ἡ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία μόνον φύλακα ἔχουσι τὴν ἀρετὴν τῶν πολιτῶν, εἶναι ἔνθεν μὲν βεβαία ἀπόδειξις τῆς κατανοήσεως τῆς σπουδαιότητος τοῦ ἔργου, ἔνθεν δὲ ἀσφαλὲς ἐγγύησις τῆς διατηρήσεως τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς εὐδωσίσεως αὐτοῦ. Ἰδοὺ δὲ τί μείζονος χάριος πρόξενος εἶναι ἡ παρούσα ἡμέρα. Ἰδοὺ δὲ τί καὶ ἡ παρουσία τοῦ κ. ὕ-

πουργοῦ ἐν τῇ εἰρηνικῇ ταύτῃ ἑορτῇ κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἐπανέξαινε τὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα αὐτῆς.

Κατὰ τὴν εὐάγγελον λοιπὸν ταύτην ἡμέραν τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς ἀνακαινίσεως τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ὄφειλον ὡς ἐκ τῆς θέσεως, εἰς ἣν με ἐκάλεσεν ἡ βασιλικὴ εὐμένεια καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως, νὰ προομιμιάσωμαι διὰ βραχέων τὰ ἔργα ἡμῶν, ἐθεώρησε σκοπιμὸν καὶ τῇ παρουσίᾳ ἑορτῇ ἀρμόζον νὰ λάβω ὡς θέμα τοῦ λόγου αὐτὴν τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ Διδασκαλείου.

Ἡ ἀγωγή κατὰ τὸ πρῶτον στάδιον τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν ἐπιδιώκει μόνον τὸ χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας. Ὅ,τι ἀπαιτεῖ ὁ ἰδιωτικὸς, ὁ δημόσιος καὶ ὁ θρησκευτικὸς βίος, τοῦτο μανθάνουσιν οἱ παῖδες διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν ἀνακοινώσεων τῶν γονέων, οἱ ἀνήλικοι διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ μιμήσεως τῶν πράξεων τῶν ἐνηλίκων. Τοῦτο συνέβη καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις προγόνους. Ἀλλ' ὁ περιεργος οὗτος λαὸς παρουσιάζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ μοναδικὸν φαινόμενον. Ἐνεκα τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶ ἀπεριορίστου ἀγάπης καὶ ἀκραιφνοῦς λατρείας τοῦ καλοῦ ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς ἐκδηλώσεσι προφυλαχθεὶς ἀπὸ τοῦ νὰ δουλεύῃ εἰς τὴν γυμνὴν ἀνάγκην τοῦ βίου ἐπεδίωξεν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ ἰδεώδη σκοπὸν, τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς. Σὺμπας δὲ ὁ βίος τοῦ ἔθνους ὑπερέτει θαυμασίως εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Διὰ τῆς ἐν τῇ μουσικῇ περιλαμβανομένης ἀναγνώσεως τῶν ποιητῶν ὠξύνετο ἡ διάνοια, διηγεῖτο τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πρέποντος, ἐθερμαίνετο ἡ καρδιά διὰ πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον. Ἐκάστη περίοδος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἅμα περατωθεῖσα ἕστατο τετελειωμένη καὶ ἐξιδεωμένη ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ λαοῦ ὡς ἀκαθάρτεον μνημεῖον τοῦ παρελθόντος καὶ ὡς κάτοπτρον καὶ ὁδηγὸς τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Τὰ ὁμηρικὰ ἔπη ἀποτελοῦντα τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν παιδῶν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς φωτεινὰ πρότυπα πρὸς μίμησιν. Τὸ θέατρον ἀνελίσσον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς ποικιλωτάτους χαρακτῆρας καὶ χρησιμοποιοῦν πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ πάσας τὰς τέχνας κατέστη ἀληθὲς δημοτικὸν σχολεῖον ἐν τῇ ὑψίστῃ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν ἐδίδοτο ἀφορμὴ πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἐν τῇ γυμναστικῇ ἀποκτηθείσης ἰσχύος καὶ δεξιότητος, τὸ δὲ ἄθλον τοῦ ἀγῶνος, στέφανος ἐκ κλάδων δένδρου ἀφιερωμένου εἰς τὸν Θεόν, ἔχον μόνον θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν σημασίαν, οὐχὶ δὲ ὑλικὴν ἀξίαν, ἐμαρτύρει ὅτι οἱ νέοι ἠγωνίζοντο ἐν Ἑλλάδι οὐχὶ ἕνεκα χρημάτων, ἀλλὰ χάριν τῆς ἀρετῆς. Διὰ τοιούτων παιδευτικῶν μέσων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος ἔ-

φθασεν ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἢ μόρφωσις, ὥστε ἠδύνατο νὰ λέγῃ περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς. «Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδεύειν εἶναι, καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἂν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἂν εἶδῃ καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκές παρέχεσθαι».

Καὶ ὅμως μικρὸν πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολὴ ἐν τοῖς ἤθεσι καὶ φρονήμασι προκληθεῖσα ἐκ ποιικίλων λόγων. Ἡ παράδοσις ἐκλονίσθη, ἐτέθη ὑπὸ συζήτησιν ἢ ἀλήθειά πασῶν τῶν ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδεῶν, τὸ κύρος πασῶν τῶν καθιερωμένων διατάξεων τοῦ βίου καὶ ἀνεφάνη μία ρητορική, ἣς ὁ θρίαμβος ἦτο τὸ νὰ κλονήσῃ καὶ διασειῇ πᾶν τὸ μέχρι τοῦδε μονίμως ὑφιστάμενον καὶ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς μεταβολῆς ταύτης δὲν ἐβράδυναν νὰ γείνωσιν ἐπαισθητὰ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ. Ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ὑπέκυψεν εἰς ταύτην τὴν ἀνατροπὴν, ἀλλ' ἤντησεν ἐξ αὐτῆς νέας δυνάμεις, τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἐσωτερικὴν ζωτικότητα αὐτοῦ. Ἐχρειάζετο ὅμως ἰσχυρὰ, ὑπο τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὴν πραγματικότητα διεγερθεῖσα, ἐν δὲ τῇ καθαρότητι αὐτῆς ὑπὸ ἰσχυρᾶς πρακτικῆς ὁρμῆς συνοδευομένη καὶ ὑπὸ τῆς θρησκείας υποβισταζομένη ἠθικὴ συνείδησις, ὅπως διὰ δυνάμεως λόγου οὐχὶ κατωτέρας τῆς τῶν σοφιστῶν καὶ διὰ τῆς ἐντελοῦς ἁρμονίας τοῦ βίου καὶ τῆς διδασκαλίας κατορθώσῃ νὰ θεμελιώσῃ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀγωγὴν ἐπὶ ἀκραδάντων βάσεων. Ἀπάσας τὰς τὰς ἰδιότητας συνήνου ἐν ἑαυτῷ ὁ δαιμόνιος Σωκράτης. Ὁρμώμενος ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀλήθεια καὶ ἐπιστήμη ταύτης τῆς ἀληθείας, ὅτι ὑπάρχει ἀρετὴ ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς ἐπιστήμης, ἐπειράθη νὰ καταδείξῃ διὰ τῆς μαιευτικῆς ἀμφοτέρω ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν διδομένων τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου συνειδήσεως. Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας τῶν διδομένων τούτων, τὴν ὁποῖαν ἐκβιάζει ἡ ἀκαταμάχητος διαλεκτικὴ του, στηρίζει τὴν βαθυτέραν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος ἠθικοῦ, τὴν θέσιν καὶ τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, ἐνεκα τούτων δὲ ἀπαιτεῖ τὴν ἀγωγὴν εἰς τὴν ἀρετὴν ὡς τὸ πρῶτον. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, εὐρὺ ἀνοίγεται ἐκ τούτου στάδιον εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀγωγὴν. Ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ γένεσις στενῆς καὶ περιωρισμένης ἠθικότητος, ἀλλ' ἡ χρησιμοποίησις πασῶν τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἀποκλείεται κλάδος τῆς γνώσεως οὔτε τῆς μέχρι τοῦδε συνήθους διδασκαλίας, ἀρκεῖ μόνον νὰ τηρῆται ἐν τούτοις ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, ἡ ἠθικὴ μόρφωσις. Ἡ φιλὴ γνῶσις ἄνευ τῆς βαθυτέρας θεμελιώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ συνειδήσει καὶ ἄνευ ταύτης τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν οὐδεμίαν ἔχει

διὰ τὸν Σωκράτην ἀξίαν, ἀλλὰ θεωρεῖται ὡς ἀμαθία μὴ ἀπαλλάττουσα τῆς δουλείας. Τὸ μὲν οὖν λεκτικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μηχανικὸς γίγνεσθαι τοὺς συνοντας οὐκ ἐσπούδεν, ἀλλὰ πρότερον τούτων ὥστε χρεῖναι σωφροσύνην αὐτοῖς ἐγγενέσθαι· τοὺς γὰρ ἄνευ τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικιωτέρους καὶ δυνατωτέρους κακουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι». Τὸ ἀναμορφωτικὸν τοῦτο ἔργον τῆς Σωκράτους ἀνεπτύχθη περαιτέρω θεωρητικῶς καὶ ἐξετελέσθη καὶ πρακτικῶς ἐν τῷ κύκλῳ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν φιλοσόφων· ὁ Πλάτων ἰδίᾳ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἔπρεψαν τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἀγωγὴν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, διότι ἡ ὑπ' αὐτῶν σχεδιασθεῖσα πολιτεία μόνον διὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν πολιτῶν δύναται νὰ λάβῃ ὑπόστασιν.

Μεθ' ὅλην ὅμως τὴν λαμπρότητα τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς ἢ ἐπὶ τοῦ κυρίου τῆς παραδόσεως στριζομένη συνήθης ἀγωγὴ οὐδέποτε ἀπεξεδύθη τὸν χαρακτῆρα τὸν ἐμπειρικὸν καὶ χρησιμοθηρικόν, αἱ δὲ βάσεις αὐτῆς ἐπὶ τέλους ἐσαλεύθησαν καὶ ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκεῖς. Ἐκτός δὲ τούτου ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις ἀπεκλείετο τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας τὸ πλείστον τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελούμενον ἐκ γυναικῶν καὶ δούλων. Αἱ ὑγίεις τέλος Σωκρατικαὶ ἀρχαὶ ἐκαλλιεροῦντο ἐν λίαν στενοῖς κύκλοις.

Ὅλος διάφορον τῶν τελευταίων συμπερασμάτων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἀνέτειλεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸ φῶς τῆς ἀπολύτου ἀληθείας. Ὅτι ἐκεῖ μετὰ κόπου ἐζητεῖτο καὶ ὑπ' ὀλίγων κατενοεῖτο, προῦκειτο ἐνταῦθα σαφὲς καὶ προσιτὸν τοῖς πᾶσιν. Ἡ οὐσία καὶ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς καὶ ὁ προορισμὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τοῦτον ἀποκαλύπτονται ἐνταῦθα, οὕτω δὲ ὑποδεικνύεται ἐπίσης καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀληθοῦς μορφώσεως, ὡς καὶ ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ὀφείλει νὰ ἀντλή αὕτη διηνεκῶς τὴν ζωογόνον αὐτῆς τροφήν. Πόσον γόνιμος εἶναι παιδαγωγικῶς ὁ χριστιανισμὸς κατανοεῖται ἐκ τοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ ἔζη καὶ ἐνήργει ὁ κύριος, ἐκ τοῦ πυρῆνος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ τῆς τὰ πάντα νικώσης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον. Ἐπὶ χριστιανικοῦ ἐδάφους ἐβλάστησεν ἔνθεν μὲν ἡ ἰδέα τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον· ἔνθεν δὲ ἡ ἀπόλυτος ἰσότης τῶν δικαιωμάτων πάντων ἐπὶ μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς. Ἐνταῦθα, ἔνθα οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλλήν, δούλος ἢ ἐλεύθερος, ἄρσεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ πάντες ἐν ἐσμέν, αἶρονται πᾶσαι αἱ ἀριστοκρατικαὶ διακρίσεις καὶ τὰ προνόμια ἐν τῇ μορφώσει, τὸ δὲ σπουδαιότερον, οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν μόρφωσις μὴ καθγιαζομένη ὑπὸ τῆς θρησκείας· ἐνώπιον τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος τῆς ἀγωγῆς ἐξαφανίζεται πᾶς βίαιος χωρισμὸς τῆς διανοητικῆς καὶ τῆς ἐλευθέρας ἠθικῆς μορφώσεως.

Αἰῶνες ὅλοι παρήλθαν, μέχρις οὗ τὰ γόνιμα σπέρματα, τὰ ὅποια κατέ-

βαλεν ὁ χριστιανισμὸς, ριζοβολήσῃσι καὶ ἀποφέρῃσι τοὺς καρποὺς αὐτῶν· διότι ἀλλαχοῦ μὲν ἱεραρχικὴ ἰδιοτέλεια, ἀλλαχοῦ δὲ πολιτικὴ αὐθαιρεσία, ἀλλαχοῦ δὲ δυσμενεῖς περιστάσεις ἀντέτασσον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἀνυπερέβλητα κωλύματα. Μόλις δὲ μετὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀναμόρφωσιν, κυρίως δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνεστώσης ἢ ἐπιστήμη καταυγαζομένη ὑπὸ τοῦ ἀπλέτου φωτός τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ ὀπλισμένη διὰ τῶν μέσων τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως κατώρθωσε νὰ ὀρίσῃ μὲν τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ νὰ εὔρῃ τὰ πρὸς τοῦτον μέσα, ν' ἀναγνωρίσῃ δὲ τὴν σπουδαιότητα τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τὸν προορισμὸν τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἐξ ὅτου ὁ Κάντιος ἀπεφῆναιτο ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει δυνάμενον ἀπολύτως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀγαθὸν ἢ ἡ ἀγαθὴ βούλησις, ἐξ ὅτου ὁ Ἐρβαρτος ἀπέδειξεν ὅτι ἡ βούλησις, ἥτις μόνη δίδει ἀξίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν ὑπάρχει ἀνεξάρτητος τῶν γνώσεων καὶ παραστάσεων αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι κατάστασις, εἰς ἣν καταντῶσιν αὐταὶ ὑπὸ τινος περιστάσεως, ἔκτοτε ἀνεγράφη ὕψιστος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἢ μόρφωσις ἠθικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, κύριον δὲ μέσον αὐτῆς ἡ διδασκαλία, ἥτις διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν περιστάσεων τοῦ παιδὸς καὶ συγκρίσεως αὐτῶν κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Σωκράτους, τῆς προσθήκης νέων στοιχείων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ νέων συνδυασμῶν αὐτῶν μεταβάλλει τὸ σύνολον αὐτῶν εἰς ὀργανισμὸν ἑτοιμὸν ν' ἀφομοιώσῃ πρὸς ἑαυτὸν πᾶσαν νέαν γνώσιν, πᾶσαν νέαν βούλησιν. Τοιαύτην ὅμως πνευματικὴν δυνάμιν δύναται νὰ παραγάγῃ ἡ διδασκαλία, ἐὰν διαθέτῃ μεγάλην περιουσίαν γνώσεων, ἐὰν φροντίζῃ περὶ τῆς καταλλήλου συνδέσεως αὐτῶν, ἐὰν εἰς τὴν γνώσιν ἐπάγῃ τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῆς, ἐὰν αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας μεταδίδει, καὶ αἱ παραστάσεις, τὰς ὁποίας διεγείρει, μεταβληθῶσιν εἰς ἐλατήρια τῆς βουλήσεως, καταστῶσιν ἕδραι πολυμεροῦς ἐνδιαφέροντος. Ἡ διδασκαλία ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ αὐτῆς· ἐὰν διεγείρουσα τὴν φιλομάθειαν, δηλαδὴ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ γνώσιν τῆς ποικιλίας τῶν ὄντων, τὴν νόησιν, τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς αἰτιώδους συναφείας αὐτῶν, ὑποτρέφουσα τὴν καλλαισθησίαν, ἐνισχύουσα τὴν συμπάθειαν δι' ἀνθρωπίνην εὐτυχίαν καὶ δυστυχίαν καὶ τὸ ζῶπρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς τύχας μεγαλειτέρων ἢ μικροτέρων κοινωνιῶν, εἰς ἃς ὁ ἄνθρωπος ἀνήκει, τῆς ἀνθρωπότητος, τοῦ ἔθνους, τῆς ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας, καὶ ὑποθάλλουσα τὴν φιλοπατρίαν, διὰ πάντων δὲ τούτων ἀναβιβάζουσα τὸν νοῦν εἰς τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καθιστᾷ τὸν παῖδα ἱκανὸν νὰ μορφωθῇ περαιτέρω καὶ νὰ διατηρῇ ἐντίμως τὴν οἰκείαν θέσιν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς κοινωνίας. Τῶν ὄντων, ἐὰν αἱ νοητικαὶ δυνάμεις ἀφυπνιθῶσι καὶ ἐνισχυθῶσι διὰ τῶν ὁρθῶν

μέσων, ἐὰν τὸ φρόνημα καὶ ἡ βούλησις λάβῃσι τὴν προσήκουσαν διεύθυνσιν καὶ μονιμοποιηθῶσιν ἐν αὐτῇ, ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς καὶ ἡ καρδία ἀνοιχθῶσι διὰ τὰ ὑψηλότερα καὶ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς κοινωνίας, ἐὰν ἡ σκέψις περὶ Θεοῦ καὶ θεῶν πραγμάτων κασατῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη, ἢ ἀναστροφή μετὰ τῆς φύσεως τέρψις, ἢ ὁμιλία μετὰ μεγάλων ἱστορικῶν προσώπων ἐξύψωσις, ἢ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ καλὸν καὶ εὐγενὲς ἀναψυχή, ἢ ἔρευνα τῆς ἀληθείας ἐπιούσιος ἄρτος, τότε ἡ διδασκαλία κατώρθωσε νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχὴν εἰς ὀργανισμὸν, διὰ τὸν ὁποῖον πᾶσα νέα πείρα καὶ γνώσις εἶναι νέα τροφή οὐ μόνον διατηροῦσα, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς ἀναπτύσσουσα καὶ ἐπαυξάνουσα τὴν δυνάμιν αὐτῆς, τότε ἐπετεύχθη ἡ γνησία μόρφωσις, τότε δύναται ν' ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος εὐκόλως καὶ τὴν πρὸς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ ἐπάγγελμα ἀπαιτουμένην δεξιότητα.

Τοιοῦτους σκοποὺς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ πᾶν ἄλλο παιδευτήριον, μάλιστα δὲ ἡ δημοτικὴ σχολή, τὸ ἐργαστήριον τοῦτο, ἐν ᾧ λαζεῦνται οἱ θεμέλιοι λίθοι τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας καὶ τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ καὶ καταβάλλονται τὰ σπέρματα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας καὶ τῆς πραγματικῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσότητος. Λαὸς ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ἐν καταλλήλοις σχολείοις θὰ ἔχῃ καθαρὰν συνείδησιν τῶν καθηκόντων καὶ δικαιοματιῶν αὐτοῦ, ἀκριβῆ καὶ σαφῆ γνώσιν τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους καὶ ζῆλον καὶ ἱκανότητα πρὸς προαγωγὴν καὶ ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Πολίτης διδαχθεὶς ἐν τοιαύτῃ σχολῇ θὰ φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ διὰ τὸν μακρὸν τοῦ βίου πλοῦν οὐ μόνον τὴν πυξίδα, τὰς ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀναγκαίαν γνώσιν καὶ ἱκανότητα πρὸς ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, πρὸς ἀνεξάρτητον ἐκλογὴν, ἀπόφασιν καὶ ἐκτέλεσιν ποικίλων σκοπῶν, πρὸς ἀληθῶς σκόπιμον διχρόφωσιν τοῦ βίου, πρὸς ἀγρυπνον, ταχεῖαν καὶ περισκεμμένην ἐκτέλεσιν τοῦ καθηκοντος.

Τοιοῦτου ὄντος τοῦ προορισμοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, τοιοῦτου δὲ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν ὄρων τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας, εὐκόλως καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης τῆς μορφώσεως ἀληθῶν διδασκάλων, ἢ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως ἐιδικῶν σχολῶν πρὸς ταύτην, εὐκόλως ἐξηγοῦνται αἱ προσπάθειαι, ἃς καταβάλλουσιν αἱ πεφωτισμένοι κυβερνήσεις ἢ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐνεστώτος πρὸς ἴδρυσιν καὶ τελειοποίησιν τῶν διδασκαλείων, τῶν φυτωρίων τούτων τοῦ σπουδαιοτάτου παράγοντος τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὰ φυτώρια ταῦτα ὀφείλουσιν ἐν πρώτοις νὰ περιποηθῶσιν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν βασίμους γνώσεις ἐν πᾶσι τοῖς κύκλοις τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ κινῶνται ἐν τῷ μέλλοντι διδασκαλικῷ αὐτῶν σταδίῳ καὶ οἱ

ὅποιοι ἀποτελοῦσι τὸ θεμέλιον οὐ μόνον τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑψηλοτέρας παιδείας. Ἄλλ' ἐὰν καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν τῷ διδασκαλεῖῳ μάλιστα ἰσχύει τὸ αὐτὸ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ». Δημιουργὸς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν εἶναι προσωρισμένος νὰ γείνη ὁ δημοδιδάσκαλος οὐδὲ ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν τελειότητα ἐν τῷ πλάτει, τὴν πολυμαθειαν, ἀλλὰ τὴν σαφίνοιαν ἐν τῷ βάθει, τὴν ἀπόκτησιν τοιούτων γνώσεων ἐν τοῖς κύκλοις τούτοις, αἵτινες καθιστῶσι δυνατὴν ἀληθῆ κατανόησιν, ἐμφέθουσιν εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν, γνῶσιν τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις ἐκδηλουμένων γενικῶν νόμων. Αὕτη ἡ περιληπτικὴ καὶ βάσιμος μόρφωσις δύναται νὰ καταστήσῃ τὸν διδάσκαλον ἱκανὸν εἰς τὸ νὰ ἐγχαράτῃ εἰς τὸ διδασκαλικὸν του ἔργον τὸν τύπον πνευματικῆς ἐργασίας, αὕτη καθιστᾷ αὐτὸν δημιουργὸν τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, μεστίτην μεταξὺ λαοῦ καὶ ἐπιστημόνων. Ἐνεκα τῆς μορφώσεως ταύτης δυνάμενος νὰ παρακολουθῇ τὰς προόδους τῶν ἐπιστημῶν προώριστα ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ προσάγῃ εἰς τὸν λαὸν τὰ ἀσφαλῆ συμπεράσματα αὐτῶν.

Ἄλλὰ μόνη ἡ εἰδικὴ σπουδὴ μιᾶς ἢ πλειόνων ἐπιστημῶν δὲν παρέχει καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς ὀρθῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας, ἐὰν δὲν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ποιότης τοῦ μαθητοῦ. Ἡ ἐπιστήμη ὡς τοιαύτη ἀκολουθεῖ ὀδὸν διάφορον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ νεανικοῦ πνεύματος. Εὐρίσκουσα ἐν ἑαυτῇ τὸν σκοπὸν δὲν ἔχει τοιαύτην μορφήν, ὥστε αἰκοθεν νὰ ὑπηρετῇ εἰς τὴν ἀγωγήν. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ διαχαρᾷ ἄλλη ὁδὸς πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ πνεύματι τοῦ παιδὸς ἢ ἐκεῖ. Ἐνταῦθα ἀνάγκη νὰ γείνη ἐκλογὴ ἢ τῆς διδακτέας ὕλης καὶ ἀρμοδία διάταξις αὐτῆς. Ὅτι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ εὐρίσκειται ἐν τέλει, δύναται ἐνταῦθα νὰ μετατεθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅτι εἶναι συνδεδεμένον, νὰ χωρισθῇ καὶ τ' ἀνάπαλιν. Πρὸς τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν τῆς ὕλης καὶ εὐρεσιν τῶν καταλλήλων μεθόδων τῆς διδασκαλίας ἀπαιτεῖται θεωρητικὴ σπουδὴ τῆς παιδαγωγικῆς. Αὕτη ἐξυψοῖ τὴν ἀγωγήν ἐκ τῆς ἀπλῆς μηχανικῆς ἐργασίας εἰς ἐπιστήμην καὶ τέχνην συγχρόνως. Ὁ παιδαγωγὸς ὀφείλει νὰ ἐμπνέηται ὑπὸ ὑψηλοτέρας ἰδέας, νὰ ἐπιβλέπῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀπὸ ὑψηλοτέρας σκοπιᾶς καὶ νὰ ὀδηγῇ τοὺς παῖδας εἰς ὑψηλοτέραν περιωπήν. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῆς παιδαγωγικῆς λείπει εἰς αὐτὸν ἡ συνείδησις τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν μέσων τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, λείπει εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ πᾶσα ἰδεώδης ἔξαρσις, δι' ἧς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἀποκτᾷ πνευματικὰ θέλητρα καὶ ἦτις ἐμφυσᾷ καὶ εἰς τὰς ἀπλουστάτας πράξεις αὐτοῦ πνεῦμα καὶ ζωὴν. Ἄνευ τῆς γνώσεως τῶν παιδαγωγικῶν ἀρχῶν ἐπίπτει τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἐκ τῆς περιωπῆς τῆς τέχνης εἰς τὰ κοινὰ βέλτιστα ἔργα, αὐτὸς δὲ καθίσταται μισθωτὸς ἐργάτης.

Ἄλλ' αἱ ἀρχαὶ καὶ οἱ κανόνες τῆς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς μένουσι κεναὶ λέξεις διὰ τὸν μέλλοντα διδάσκαλον καὶ δὲν κατανοοῦνται ὑπ' αὐτοῦ, ἐὰν δὲν προηγηθῇ αὐτῶν ἡ διδασκαλία τῆς φύσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ παιδαγωγικὴ ἐν γένει εἶναι ἐφηρμοσμένη ψυχολογία, αἱ δὲ μέθοδοι τῆς διδασκαλίας συγκεκριμέναι μορφαὶ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος προδιαγραφόμεναι ὑπὸ τούτων τῶν νόμων. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προηγηθῇ τῆς διδασκαλίας τῆς παιδαγωγικῆς ἡ γνῶσις τῶν νόμων, εἰς οὓς ὑπόκειται ὁ ἐσωτερικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ψυχολογία. Ἐπειδὴ δὲ ἀπ' ἑτέρου εἶναι ἀναντιρρήτον ὅτι ἐκείνη ἡ διδασκαλία ριζοβολεῖ εὐκολώτατα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ μαθητοῦ, ἥτις εἶναι διατεταγμένη λογικῶς, πρὸς τῇ γνῶσει τοῦ ὑποκειμένου τῆς διδασκαλίας, τῆς ψυχῆς, πρέπει νὰ προσέλθῃ καὶ ἡ γνῶσις τῆς λογικῆς μορφῆς τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἡ διδασκαλία τῶν νόμων τῆς λογικῆς.

Ἀφοῦ δὲ οὕτω διὰ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῶν βοηθητικῶν αὐτῆς ἐπιστημῶν, τῆς ψυχολογίας καὶ λογικῆς, καταστῇ ὁ μέλλων διδάσκαλος ἱκανὸς νὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα παιδαγωγικὰ ζητήματα καὶ ἐπιδεικτικῶς διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν διαφόρων λύσεων αὐτῶν, τότε καθίσταται καὶ ἡ ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς γνησία διδάσκαλος καὶ ἐξαιρετὸς φίλη αὐτοῦ, διεγείρουσα μὲν τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἐνδιαφέρον, δξίνουσα δὲ τὴν κρίσιν καὶ ἐξυψούσα αὐτὸν ἐκ τῆς μαθητικῆς εἰς τὰς ξένας ἰδέας ὑποτελείας, εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κρίσεως.

Ἄλλ' ἡ παιδαγωγικὴ εἶναι θεωρία ἢ δὲ παιδαγωγία τέχνη. Ὅσοι λεπτομερῆς καὶ ἔν ὑποτεθῇ ἡ θεωρία, δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ πάσας τὰς ἀτομικὰς περιστάσεις, ἐν αἷς θὰ εὐρεθῇ ποτε ὁ διδάσκαλος, τὰτομικὰ μέτρα, δι' ὧν θὰ ἀνταποκριθῇ εἰς ἐκείνας. Ὅπως πᾶσα τέχνη, οὕτω καὶ ἡ παιδαγωγία στηρίζεται ἐπὶ τῆς δεξιότητος τοῦ ἐκτιμᾶν ταχῶς καὶ ἀσφαλῶς πᾶσαν παρυσιαζομένην περίστασιν καὶ εὐρίσκειν ἀμέσως τὰ κατάλληλα μέσα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ παιδαγωγικοῦ σκοποῦ. Ἡ δεξιότης αὕτη προϋποτίθεισιν ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν κατέχεται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς παιδαγωγικῆς οὕτως, ὥστε ἐν πάσῃ παρυσιαζομένην περίστασει δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως ἢ ν' ἀντιληφθῇ καὶ μεταχειρισθῇ αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, χωρὶς νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς πράξεως συνείδησιν τῆς συναφείας αὐτῆς πρὸς ἐκείνας τὰς ἀρχὰς, χωρὶς νὰ ἐξάγῃ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἐν τῇ στιγμῇ τῆς πράξεως τὸν κανόνα, τὸν ὅποιον θὰ ἀκολουθῆσῃ ἐν αὐτῇ. Ἡ δεξιότης αὕτη ἀποκτᾷται μόνον ἐν τῇ πράξει. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσέλθωσιν εἰς τὰς θεωρητικὰς σκέψεις τοῦ παιδαγωγοῦ, δι' ὧν προδιατίθεται ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά αὐτοῦ εἰς ὀρθὴν κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ἀτομικῶν περιστάσεων τῆς

πράξεως, ἡ πρακτικὴ ἀσκήσις ἐν τῇ σχολῇ, ἐν ἣ παρίσταται ἡ παιδαγωγικὴ διδασκαλία ἐν ταῖς σπουδαιότηταις τῶν ποικίλων αὐτῆς μορφῶν. Διὰ τοῦτο ἡ πρότυπος σχολὴ εἶναι ἀχώριστος τοῦ διδασκαλείου. Αὕτη εἶναι τὸ κύριον ἐργαστήριον αὐτοῦ. Ἐν ταύτῃ πρέπει νὰ λάβωσι ζωὴν καὶ μορφήν αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι, ἐν ταύτῃ πρέπει νὰ ὑπεκκαυθῆ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο πῦρ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξυψώσῃ καὶ ἐξωραϊζῇ τὸν διδασκαλικὸν βίον φωτίζον καὶ θερμαίνον. Ἡδὴ ἡ μόνη παρουσία τοῦ διδασκαλιστοῦ κατὰ τὴν ἐν τῷ προτύπῳ διδασκαλίαν διεγείρει τὴν ἠδονὴν καὶ τὸν ζῆλον αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπάγγελμα βλέποντος τὰ παιδιὰ πνευματικῶς διεγειρόμενα καὶ κραταιούμενα καὶ χαίροντα, ἐν δὲ τοῖς λάμπουσιν ἐκ χαρᾶς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἀναγινώσκοντος τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον εὐγνωμοσύνην. Ἔτι μᾶλλον χρησιμεύουσιν ὡς κέντρον διὰ τὸν διδασκαλιστὴν αἱ δοκιμαστικαὶ διδασκαλίαι. Ἐὰν δὲ ἀνατεθῆ εἰς αὐτὸν ἡ τακτικὴ διδασκαλεῖα μαθήματός τινος, οὐ μόνον μαθάνει νὰ ἐνεργῇ ἐν τῷ πνεύματι καὶ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ νὰ προαισθάνηται τὴν καλλονὴν καὶ λαμπρότητα, ἀλλὰ καὶ τὰς δυσκολίας καὶ εὐθύνας τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ἄλλ' οὔτε αἱ βαθεῖαι γνώσεις, οὔτε ἡ ἀνεπτυγμένη διάνοια, οὔτε ἡ ἀρίστη μέθοδος παράγουσιν ἐν τῇ σχολῇ τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, ἐὰν στερεῆται ὁ ἐν αὐτῇ διδάσκων ἠθικὸς καὶ θρησκευτικὸς χαρακτήρος. Τὸ πρόσωπον τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου εἶναι καὶ μένει ἡ ἀσφαλεστάτη ἐγγύησις περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν προσπαθειῶν αὐτοῦ. Οὐδὲν ἐπενεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἰσχυρότερον τοῦ παραδείγματος τοῦ διδασκάλου· τοῦτο ἐπιδρᾷ ἰσχυρότερον ἢ ἡ εὐγλωττοτάτη διδασκαλία καὶ νοουθεσία. Ἡ ἀποστολικὴ ῥῆσις «δειξὸν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου» ἀπευθύνεται μάλιστα εἰς τοὺς διδασκάλους· ἡ δὲ περιγραφή τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένου ὅτι ὀφείλει νὰ ᾔη ἀνέγκλητος, μὴ πάροικος, νηφάλιος, σεμνός, σώφρων, μὴ αὐθάδης, μὴ ὀργίλος, μὴ πλῆκτης, ὑγαίνων τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, ἔτοιμος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἀρμόζει ἐπίσης καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον. Διὰ τοῦτο τὸ διδασκαλεῖον μάλιστα ὀφείλει νὰ ᾔη παιδαγωγικὸν καθίδρυμα ἐπιδιδόνον διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὀφείλουσι πρὸ πάντων νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὴν ὑπακοὴν εἰς τὸ θεῖον θέλημα, τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως, εἰς τὸ σέβας πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰς ὑπερχούσας ἀρχάς, εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ γνησίαν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας τὸ σύνθημα εἶναι «Ἐλευθερωθέντες τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς πίστεως ἐδουλώθημεν τῷ Χριστῷ». Ὁ κατανοήσας κατὰ βάθος καὶ ἐνστερνισθεὶς ἐξ ὅλης καρδίας τὸ σύνθημα τοῦτο, ὁ ἔχων τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοσοῦτον ἀποτινάσσει τὸν ἄόρατον ζυγὸν τῆς

δουλείας, ἐφ' ὅσον ἀπαρνηθεὶς τὴν οἰκίαν βούλησιν καὶ ἀπαλλαγεὶς τῆς δεσποτείας τῶν ἀτομικῶν ὀρέξεων καὶ ἐμπαθῶν ἐπιθυμιῶν ὑποτάσσει τὴν βούλησιν τοῦ εἰς τὰ αἰῶνια πρότυπα παντὸς ἀγαθοῦ, τὰς ἠθικὰς ἰδέας, καὶ ἐφίεται νὰ γίνῃ ὄργανον τῆς βουλῆσεως τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀληθῶς ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑποτρέφεται οὐχὶ διὰ χαλαρῆς διαχειρίσεως τῆς πειθαρχίας· διότι ἡ πειθαρχία εἶναι τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου αὐξάνει καὶ προκόπτει ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ ἀνέθρεψαν τοὺς ἐλευθερωτάτους, ἀνδρειοτάτους καὶ σωφρονεστάτους ἀνδρας οἱ ὁποῖοι ἀνέτρεφον τὴν εὐπειθεστάτην νεολαίαν. Ἄρκει ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ὄνομα τῆς Σπάρτης. Παρὰ τοῖς μαθηταῖς τοῦ διδασκαλείου ὀφείλει τέλος νὰ ἐνισχυθῆ ἡ φυσικὴ, εἰς πάντα ἄνθρωπον ἐνοικοῦσα κλίσις πρὸς τὰ παιδιὰ, τῶν ὁποίων εἶναι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ τελειωθῆ εἰς εὐγενῆ, ἠθικὴν καὶ χριστιανικὴν ἀγάπην πρὸς αὐτά· διότι τότε μόνον ἐξάπτεται ἡ ἀγάπη τοῦ παιδὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ πρὸς τὴν ὑπακοήν, ἥτοι εἶναι ἡ βάσις πάσης μορφώσεως.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σκοποὶ, οὓς ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ διδασκαλεῖον. Ἐν τῇ δεξιᾷ τῇ συνεχούσῃ ἡμᾶς, εἰς οὓς ἀνετέθη ἡ ἐπιδιώξις αὐτῶν, ἀτειχίζοντες πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου καὶ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἀνορθοῖ τὸ φρόνημα ἡμῶν τὸ φύσει φιλομαθὲς καὶ εὐάγωνον τοῦ Ἑλλήνος, ἐμπνέει ἡμῖν θάρρος ἢ ἐνεργός καὶ πεφωτισμένη προστασία τῆς Σ. Κυβερνήσεως, μάλιστα δὲ πάντων ἐνισχύει ἡ πίστις εἰς τὴν πανσθενῆ δεξιάν τοῦ ὑψίστου. Ἐὰν ἀδιστακτικῶς πρέπει νὰ ἐναποθέτωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν ἐν τῇ ἐπιδιώξει παντὸς ἠθικοῦ σκοποῦ, πολὺ βεβαιότερον ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν τοῦτο ἀφιερούμενοι εἰς ἔργον, οἷον τὸ παιδαγωγικόν, ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ὁποίου γινόμεθα Θεοῦ συνεργοί, ὄργανα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παιδαγωγοῦ. Ἀναθέτοντες λοιπὸν τὴν ἐλπίδα εἰς ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται, ἀποδύομεθα εἰς τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα μετὰ θάρρους καὶ τόλμης ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς καὶ εὐδωσέως τοῦ φυτωρίου τούτου τῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ πρὸς δόξαν μὲν καὶ εὐκλειαν τῆς φίλης ἡμῶν πατρίδος, οἰκοδομὴν δὲ καὶ κόσμον τῆς ἐκκλησίας, χαρὰν δὲ καὶ εὐφροσύνην τοῦ σεπτοῦ Βασιλέως ἡμῶν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗ.

Ἡ ἔλλειψις περιοδικῶν συγγράμματος, πραγματευομένου ἰδίᾳ περὶ παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων, κατέστη ἀπὸ τινὸς χρόνου λίαν ἐπαισθητή. Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις τοῦ ἔθνους, ἡ προσρχομένη ἐκ τῆς ἐλλείψεως ὀρθῆς μὲν κατ' αἶκον ἀγωγῆς, πλημμελοῦς δ' ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας, παρεκίνησέ τινες τῶν φρονίμων καὶ φιλοπατρίδων ἀνδρῶν ἵνα ὑψώσωσι φωνὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ ἔθνους διαπαιδαγωγίσεως. Τὴν φωνὴν ταύτην ἀνέλαβον νὰ ἐντείνωσι τὸ ρώτερον οἱ τὸν *Didaskalikὸν* ἐν Ἀθήναις *Σύλλογον* ἀπαρτίζοντες, οὐ μόνον συζητοῦντες περὶ διαφόρων παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ καὶ δημοσιεύοντες ἐν ἰδίῳ περιοδικῷ συγγράμματι τὰς παιδαγωγικὰς αὐτῶν θεωρίας.

Προσκληθέντες ὅπως μετὰσχωμεν καὶ ἡμεῖς τῆς ἐκδόσεως τοῦ παιδαγωγικοῦ τούτου περιοδικῶν συγγράμματος, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος, ἴτοι τοῦ ἐπιφανεστάτου ἀπάντων τῶν αἰώνων φιλοσόφου καὶ παιδαγωγοῦ, ἀνελάβομεν ἀσμένως τὴν καταχώρισιν διαφόρων παιδαγωγικῶν πραγματειῶν, ἄμεσον ἢ ἔμμεσον σχέσιν ἔχουσῶν πρὸς τὸν ἐπιδικωκόμενον διὰ τοῦ περιοδικοῦ τούτου σκοπὸν (1). Τὰς ἐν ταῖς πραγματεῖαις ἡμῶν παιδαγωγικὰς

(1) Μέχρι τοῦδε ἕνεκα ἐλλείψεως ἰδίου παιδαγωγικοῦ περιοδικῶν δημοσιεύομεν τὰς ἡμετέρας παιδαγωγικὰς πραγματείας ἐν διαφόροις περιοδικοῖς συγγράμμασιν, ὅσων ἐν τῷ ὄφ' ἡμῶν καὶ τῶν κκ. Κοντογόνου καὶ Καλογερά ἐκδομένων «*Εὐαγγελικῶν Κήρυκων*», ἐν τῇ «*Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν*», τῇ «*Ἀθηναίῳ*», τῇ «*Παρνασσῶ*», τῇ «*Σωτῆρι*» καὶ τῇ «*Ἀττικῷ Ἰμμερολογίῳ*», ἐν οἷς ἡμέτερα τῶν ἐξῆς παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων: 1) Περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἠθικῆς κατεστάσεως καὶ τῶν ταύτης αἰτίων· 2) Περὶ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ἀξίας τῆς ἀγωγῆς· 3) Περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ διδασκάλου· 4) Περὶ τῶν καθηκόντων τῆς μητρὸς· 5) Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἀγωγῆς· 6) Περὶ τῶν προσόντων τοῦ παιδαγωγοῦ· 7) Περὶ παιδαγωγικοῦ τύπου· 8) Περὶ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ἀγωγῆς καὶ τῶν μερῶν αὐτῆς καθόλου· 9) Περὶ τῆς μητρὸς ὡς πρώτης τροφῆς τοῦ παιδός· 10) Περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ τριπλοῦ προσρισμοῦ τῆς γυναικὸς, ὡς συζύγου, μητρὸς καὶ οἰκοδεσποίνης· 11) Περὶ τοῦ ἀναγκασμοῦ, τοῦ βίου αὐτοῦ, τοῦ δικαιοῦ καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς· 12) Περὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦ ἀξίας· 13) Περὶ τῶν προσόντων τῶν μελλόντων νεανίδων· 14) Περὶ ἐκλογῆς συζύγου· 15) Περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ τέκνου πρὸ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ· 16) Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σχολείου· 17) Περὶ παιδαγωγικῆς κληρονομίας· 18) Περὶ ἐσωτερικῆς διαμορφώσεως· 19) Περὶ σωματικῆς ὑγείας· 20) Περὶ ἀρχήσεως καθόλου καὶ ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν· 21) Περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἕρμενος καὶ θήλεος γένους καὶ τῶν ἐντεθῶν συνεπειῶν· 22) Περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ φραγκικοῦ χοροῦ· 23) Περὶ τῶν μύθων καὶ τῆς παιδαγωγικῆς αὐτῶν ἀξίας· 24) Περὶ παιδαγωγικῆς· 25) Περὶ γυμναστικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ὡς μέσου παιδαγωγικοῦ θεωρουμένης· 26) Περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἀναστήματος τοῦ Φροβέλου, τοῦ ἰδρυτοῦ τῶν νηπιαγωγείων· 27) Περὶ τῆς ἰσοποιεῖς δω-

θεωρίας οὐδόλως διατάζομεν νὰ ἐμολογήσωμεν ὅτι ἀντλοῦμεν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ πολυχεύμονος παιδαγωγικοῦ κρατῆρος τῶν Γερμανῶν, ἐξ οὗ ἀντλοῦσι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς γῆς ἔθνη, τὰ εἰς τὸν πολιτισμὸν προαγόμενα.

Ἀρχόμεθα λοιπὸν νῦν τῆς δημοσιεύσεως τῶν παιδαγωγικῶν θεωριῶν τοῦ Πεσταλότση, ὅστις ὡς ἄλλος Πλάτων κατέβαλε τὰς βάσεις τοῦ νεωτέρου παιδαγωγικοῦ συστήματος.

Ὅτε κατὰ τὸ τέλος τῆς 18ης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 19ης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ὁ περικλεῆς *Ἰωάννης Ἑρρίκος ὁ Πεσταλότσης* (Joh. Heinrich Pestalozzi) κατέειδε τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν καὶ τὴν ἀθλιότητα τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ καὶ ὁμοφύλων Ἑλβετῶν, τοσοῦτο συνετρίβη τὴν καρδίαν καὶ τοσαύτην συνηθάνθη πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν καὶ ἀγάπην, ὥστε, ἀφείς πᾶσαν ἄλλην μέριμναν καὶ φροντίδα, διελογίζετο μόνον περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς τε πηγῆς καὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας τῶν τοῦ λαοῦ δυστυχημάτων. Μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐρεῦνας ἀνεκάλυψεν ὁ φιλανθρωπότατος ἀνὴρ ὅτι ἡ ἀληθὴς πηγὴ τῆς τοῦ λαοῦ κακοδαιμονίας ἀπέρρεεν ἐκ τῆς κακῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς καὶ παιδείας. «*Εἶδον, λέγει, τὴν τοῦ λαοῦ παιδείαν ὡς ἀπέραντόν »*τι ἔλος, ἐκτεινόμενον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου· *περιώδευσα μετὰ καρτερίας »*τὸν βόρβορον αὐτοῦ ἕως οὗ τέλος ἀνεκάλυψα τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος, εὔρον *»*τὴν αἰτίαν τῆς τούτου ἐμφράξεως καὶ ἐμάντευσα τὸ σημεῖον, ἐφ' οὗ ἰσάμενος ἠδυνάμην νὰ ἐξοχστεύσω τὸ διεφθαρμένον ὕδωρ.»

Κατανοήσας λοιπὸν ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ λαοῦ κακοδαιμονία ἐνέκειτο ἐν τῇ κακῇ αὐτοῦ ἀγωγῇ καὶ παιδείᾳ, ἔσπευσεν εὐθύς νὰ ἰδρύσῃ ἐν Neuhof σχολεῖον πρὸς μόρφωσιν τῶν τοῦ πτωχικοῦ λαοῦ τέκνων. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ ἐν Neuhof διδασκαλία συνετέλεσεν εἰς πρόσκτησιν ὀλίγων μόνον παιδαγωγικῶν ἀρχῶν, ὡς ὄντος τοῦ ἐνταῦθα σχολείου μᾶλλον βιωματικῆς ἢ ἐκπαιδευτικῆς, αἱ ἀρχαὶ ὅμως αὐταὶ ἦσαν ἀρκεταὶ εἰς τὸ νὰ ἐνισχύσωσι καὶ παρορμηθῶσι τὸν Πεσταλότσην πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς περὶ τῶν παιδαγωγικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀρχῶν ἐρεῦνης. Ὅθεν ὑπερπηδήσας πλεῖστας δυσκολίας καὶ προσκλήματα συνήγαγεν ἐν Stanz πλεῖστα ἀπορφανισθέντα παιδιά, ὧν ἐγένετο διδάσκαλος

νάμεως τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόμενων μαθημάτων· 28) Περὶ μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ὡς μέσου παιδαγωγικοῦ θεωρουμένης· 29) Περὶ ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ἀγωγῆς· 30) Περὶ τῆς ἀπλότητος καὶ ἀφειλείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων· 31) Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ χαρακτῆρος Λουίζης, τῆς γυναικὸς Γουλιέλμου τοῦ Γ', βασιλέως τῆς Πρωσίας· 32) Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν παιδαγωγικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πεσταλότση. Τῆς πραγματείας ταύτης (δημοσιεύσεως ἐν «*Παρνασσῶ*» τόμ. Α' σελ. 342) συνέχισα καὶ συμπλήρωμα εἶναι ἡ νῦν ἐνταῦθα δημοσιευομένη, ἥτις ἀνεγνώσθη ἐν τῇ *Συλλογῇ* τοῦ Περνατσῶ τῇ 40 Μαρτίου τοῦ 1878.

καὶ παιδαγωγός. «Αἱ δυνάμεις τῶν παιδῶν τούτων, λέγει ὁ Πεσταλότσης, ἠδὲν εἶχον διαστραφῆ ὑπὸ τῆς πλημμελούς, τοῦ τε οἴκου καὶ τοῦ σχολείου ἡγωγῆς» τούτου ἕνεκα ἀνεπτύχθησαν ταχύτερον. Τὰ παιδιά ἀπέβησαν οἷον εἰς ἄλλη τις γενεά. Ἐν αὐτοῖς κατείδον τὴν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὰς ποικίλας αὐτῆς ιδιότητας.» Ἐν τοῖς παιδίοις καὶ παρὰ τοῖς παιδίοις τούτοις κατέμαθεν ὁ Πεσταλότσης τὴν φυσικὴν σχέσιν, ἐν ἣ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκηται ἡ πραγματογνωσία πρὸς τὴν γραμματογνωσίαν· παρ' αὐτοῖς κατενόησε πόσην βλάβην δύναται νὰ προσενήσῃ ἡ ἀπλῆ γραμματογνωσία ἢτοι ἡ ἀπλῆ εἰς τὸ γράμμα προσκόλλησις, ἣτις, στερουμένη βάσεως, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ πάταγος ἄερος· παρ' αὐτοῖς τέλος τοῖς παιδίοις ἐδιδάχθη τὸ δυνατόν τῆς θεμελιώσεως τῆς σχολικῆς διδασκαλίας ἐπὶ βάσεων ψυχολογικῶν.

Κατόπιν μεταβὰς εἰς Burgdorf ἐπειράθη ἐνταῦθα τὸ πρῶτον νὰ δοκιμάσῃ τὴν δύναμιν τῆς διδακτικῆς τέχνης. «Ἐνταῦθα ἐκόκκυζον, γράφει ὁ Πεσταλότσης, τὸ ἀλφαριθμητικὸν μου ἀπὸ πρῶτας μέχρι ἐσπέρας καὶ ἐξηκολούθουν ἄνευ σχεδίου, ἐπὶ ἐμπειρικῆς ὁδοῦ βασιζόμενος, τὴν διδασκαλίαν, ἣν ἐν Stanz ἠγαγασθὴν νὰ διακόψω. Συνέταττον ἀκαταπαύστως βιβλία, πληρῆ συλλαβῶν καὶ ἀριθμῶν, καὶ ἐσπυύδαζον νὰ φέρω εἰς ἐνότητα τὰς ἀρχὰς τοῦ συλλαβισμού καὶ τῆς ἀριθμήσεως, δίδων εἰς αὐτὰς τιαύτην ψυχολογικὴν μορφήν, οἷα ἰδύνατο νὰ προαγάγῃ ταχέως καὶ ἀσφαλῶς τὸν παῖδα ἀπὸ τῆς πρώτης βαθμίδος εἰς τὴν δευτέραν καὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας εἰς τὴν τρίτην καὶ οὕτως ἐφεξῆς, μηδενὸς χάσματος ἐν τῇ μέσῳ ἀφικέμενου. Ἄλλ' ὅμως πρὸ τῆς γραφῆς τῶν γραμμάτων, ἅπερ ἐν Stanz ἐγύμναζον τοὺς παῖδας νὰ γράψωσι διὰ γραφιδίου, εἰσῆγαγον τὴν γραφὴν γραμμῶν νεύθειων, γωνιῶν, τετραγώνων, τόξων κτλ. Ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν ἡ ἔννοια περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς συντάξεως ἀλφαριθμητικῆς παρατηρήσεως (ABC der Anschauung), μεθ' οὗ παρίστατό μοι, καὶ εἰσέτι ἀσφαλῶς, ὁλόκληρον σύστημα διδασκαλίας. Παρῆλθε πολλὸς καιρὸς μέχρι οὗ τοῦτο παραστῆ σαφές ἐν τῇ συνειδήσει μου. Εἶναι ὑπερίεργον ὅτι τὴν πρώτην ἀπόπειραν πρὸς ἀναγωγὴν τῶν μέσων τῆς διδασκαλίας εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς στοιχεῖα εἶχον τολμήσει πρὸ πολλοῦ. Ἄλλ' οὐ καὶ εἰσέτι δὲν ἐγίνωσκον, ἢ τοῦλάχιστον ἐγίνωσκον λίαν ἀσφαλῶς, τὸν ἔσωτερικὸν σύνδεσμον, ἀλλ' ὅμως ἠσθανόμην ὅτι πάντοτε ἔβαινον πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἔβαινον σταθερῶς.»—Οὕτω λοιπὸν ἀφικέτο κατὰ μικρὸν ὁ Πεσταλότσης εἰς τὴν γνώσιν τῆς οὐσίας τῆς διδασκαλίας, ἣτις κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἡ τέχνη τοῦ βοηθεῖν τῇ φύσει ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς ἀναπτύξει· ἡ δὲ τέχνη αὕτη ἠρείδετο κυρίως ἐπὶ τῆς ἀρμονίας τῶν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδὸς ἐμπονιτέων ἐντυπώσεων, μετὰ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως τῶν δυ-

νάμειον αὐτοῦ. «Ἡ ἔρευνα τῆς μεταξὺ τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν ἀναπτυκτέων ἡδυνάμειον ὑπαρχούσης σχέσεως εἶναι, λέγει ὁ Πεσταλότσης, ἡ ἀπλῆ καὶ μόνη ὁδός, ἡ ἄγουσα εἰς ἴδρυσιν σχολείων καὶ σύνταξιν διδακτικῶν βιβλίων, ἡκικανοποιούντων τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Ἐν τῇ συντάξει τοιούτων βιβλίων κατενόησα εὐθὺς ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ διαίρησθαι τις τὰ ἡμέρη πάσης διδασκαλίας κατὰ τὸν βαθμὸν τῶν προαγομένων δυνάμειον τοῦ παιδός, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς εἶδεσι τῆς διδασκαλίας νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τί ἐκ τῶν μερῶν τούτων ἀρμόζει εἰς ἐκάστην περιόδον τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἵνα ὁ παῖς ἔνθεν μὲν μὴ στερηθῇ μηδενός, οὐπερ τυγχάνει ἐπιδεκτικὸς, ἔνθεν δὲ μὴ ἐπιβαρυνθῇ δι' οὐδενός, οὐπερ δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸς. Ἐβεβαίωθη ἀκριβῶς ὅτι ὁ παῖς πρέπει νὰ προαχθῇ εἰς τὴν θέαν καὶ ὀνομασίαν τῶν ἀντικειμένων πρὶν ἢ μάθῃ νὰ ἀναγινώσκῃ ἢ καὶ νὰ συλλαβίζῃ. Τὰ παιδιά ἔν τῇ προῖμωτάτῃ αὐτῶν ἡλικίᾳ ἔχουσι χρεῖαν ψυχολογικῆς τινας ὁδηγίας πρὸς λογικὴν παρατήρησιν πάντων τῶν ἀντικειμένων. Ἐπειδὴ δὲ τιαύτη τις ὁδηγία καὶ διεύθυνσις ἄνευ τῆς συνεργίας τῆς τέχνης εἶναι ἀκατανόητος, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περιέλθω εἰς τὴν ἔννοιαν παρατηρητικῶν βιβλίων, ἅτινα, προηγούμενα τῶν ἀλφαριθμητικῶν, δύνανται νὰ παραστήσωσι διὰ πιστῶν εἰκόνων σαφετέρας τὰς τῶν ἀντικειμένων ἔννοιαι, ἃς σπουδάζει τις νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς γλώσσης.»

Οὕτω λοιπὸν χωρῶν ὁ Πεσταλότσης ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις ἀνεκάλυψεν ἴδιον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, στηριζόμενον ἐπὶ ἀρχῶν ψυχολογικῶν. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦτο σύστημα, ἐφαρμοσθὲν καθ' ὅλοκληριαν ἐν τῷ ἐν Vverdon ἐμωνύμῳ ἐκπαιδευτηρίῳ, εἰς ὃ πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης συνέρερον πλείστοι νέοι καὶ γέροντες, οἱ μὲν παιδεύσεως γλιχόμενοι, οἱ δὲ ἐπιθυμοῦντες νὰ μάθωσι τὴν θαυμασίαν τοῦ Πεσταλότση διδακτικὴν μέθοδον, παρήγαγε καρποὺς ἀγλαωτάτους.

Τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τοῦ Πεσταλότση στηρίζεται ἐπὶ παιδαγωγικῶν θεωριῶν, ὧν αἱ μὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν καθ' ὅλου ἀγωγὴν, αἱ δὲ ἰδίως εἰς τὴν διδασκαλίαν. Τὰς παιδαγωγικὰς ταύτας θεωρίας, καὶ περ μὴ συστηματικῶς ἐκτεθείσας ὑπὸ τοῦ Πεσταλότση, θέλομεν πειραθῆ νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὡς οἶόν τε συστηματικῶς, ἐξάγοντες αὐτὰς ἐκ τῶν διαφόρων αὐτοῦ συγγραμμάτων καὶ δὴ ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου, πῶς ἡ Γερτρούδη διδάσκει τὰ τέκνα αὐτῆς (Wie Gertrud ihre Kinder lehrt).

Α'.

ΑΙ ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΘΟΛΟΥ ΑΡΧΑΙ.

Αἱ περὶ ἀγωγῆς καθόλου ἀρχαὶ τοῦ Πεσταλότση, οὐδόλως διαφέρουσαι

κατ' οὐσίαν τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ἃς ἐξεπροσώπει ἡ τῶν χρόνων ἐκείνων φυσικὴ παιδαγωγικὴ, συγχεφαλαιοῦνται ἐν τοῖς ἐξῆς.

α') Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς δὲν ἐπινοοῦνται, ἀλλ' ἀναζητοῦνται. Ἀναζητούμεναι δὲ εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις κατ' οὐσίαν μένει πάντοτε ἡ αὐτὴ ἀμετάβλητος καὶ αἰώνιος.

β') Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἔγκειται ζωηρά τις τάσις καὶ ὁρμὴ πρὸς ἀνάπτυξιν· ἀρὰ ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἀναπτύξεως ἐπιδεικτικὸς. Ὁργανικοῦ δὲ ὄντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀνάπτυξις αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐσωτερικὴ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως διοργάνωσις, ἀρχὴν ἔχουσα, οὐχὶ ὅμως καὶ τέλος.

γ') Ἐπειδὴ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐσωτερικὴ διοργάνωσις, ἔπεται ὅτι ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγὴ σκοπὸν ἐπιδιώκει τὸν ἀνθρωπισμὸν (humanitatem)· τούτου ἕνεκα καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, τὸ τε ἀρηθρικὸν καὶ τὸ θετικόν, ἀναφέρεται εἰς τε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐπιπροσθούτων κωλυμάτων, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μέσων, τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἐλευθέραν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἀπῆται ὁ Πεσταλότσης ὅπως ἀνατρέφεται ὁ ἀνθρώπος φυσικῶς. Ἡ φυσικὴ ὅμως αὕτη τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγὴ διαφέρει τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς, ἣν ἀπῆται ὁ ἕτερος τῆς Ἑλβετίας παιδαγωγός, ὁ περίφημος Ρουσσῶς. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἔγκειται ἐν τῇ διαφορᾷ ἑννοίᾳ, ἣν ἑκάτερος τῶν παιδαγωγῶν ἀπέδιδεν εἰς τὴν λέξιν φυσικόν. Καὶ ὁ μὲν Ρουσσῶς ἀποκαλεῖ φυσικόν πᾶν ὅπερ εἶναι ξένον καὶ ἀλλότριον τῆς τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιδράσεως καὶ εὐρίσκειται καθαρὸν καὶ ἀμιγῆς παρὰ τοῖς ἀγροῖσι λαοῖς, ὧν δὲν ἀπτεται τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτισμοῦ· ὁ δὲ Πεσταλότσης, ὀρθότερον φρονῶν, ἑννοεῖ ἐν τῇ λέξει φυσικόν ἐκεῖνο, ὅπερ δὲν ἀπάδει πρὸς τὰς ἀρχικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, ἐπομένως ἐκεῖνο, ὅπερ ἔπρεπε μὲν νὰ ἦναι, δὲν εἶναι ὅμως εἰσέτι. Κατὰ ταῦτα κατὰ μὲν τὸν Ρουσσῶ τὸ τέρμα τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς κεῖται ἐμπροσθεν, κατὰ δὲ τὸν Πεσταλότσην ὀπισθεν, ἥτοι ὁ μὲν Ρουσσῶς ἀπαιτεῖ νὰ ἐπανέλθῃ ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν ἀκατέργαστον ἐκείνην μορφήν, ἣν τὸ πρῶτον εἶχεν· ὁ δὲ Πεσταλότσης ἀπαιτεῖ νὰ λάβῃ ὁ ἀνθρώπος τὴν ἐπεξεργασμένην ἐκείνην μορφήν, ἧς φύσει εἶναι ἐπιδεικτικὸς καὶ ἧς ἡ τελειότης κεῖται ἐν τῷ μέλλοντι.

δ') Ἡ θετικὴ ἐνέργεια τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται ἐν τῇ διεγέρσει τῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τούτου ἕνεκα καὶ ἡ τῆς ἀγωγῆς ἐπιστήμη οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ περὶ τῆς διεργάσεως ταύτης θεωρία.

ε') Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἀρχεται μετὰ τῶν αἰσθημάτων, ἥτοι μετὰ τῶν παθημάτων τῆς ψυχῆς, τῶν πηγαζόντων ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων ἐπιδράσεως τῶν ἀντικειμένων· ὁ δὲ ὕψιστος βαθμὸς τῆς ἀναπτύ-

ξεως τοῦ ἀνθρώπου, πνευματικῶς μὲν θεωρουμένου εἶναι ἡ λογικότης, πρακτικῶς δὲ, ἡ αὐτεξουσιότης.

ς') Τὸ μέσον πρὸς προαγωγὴν καὶ διατήρησιν τῆς αὐτεξουσιότητος, ἥτοι τοῦ αὐτοδιορισμοῦ, εἶναι ἡ αὐτενέργεια. Τούτου ἕνεκα ἅπανα ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγωγῆς εἰς οὐδὲν ἄλλο πρέπει νὰ ἀναφέρηται ἢ εἰς τὴν διεργασιν τῆς αὐτενεργείας, ἥτοι τῆς ἐσωθεν ἐλευθέρως καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως πασῶν τῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

B.

ΑΙ ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΑΡΧΑΙ.

Αἱ περὶ διδασκαλίας ἀρχαὶ τοῦ Πεσταλότση ἔχονται ἀπρὶξ τῶν περὶ ἀγωγῆς καθόλου ἀρχῶν ἢ μάλλον στηρίζονται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τούτων. Τούτου ἕνεκα ἢ τε ἀγωγὴ καὶ ἡ διδασκαλία κατὰ Πεσταλότσην τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπιδιώκουσιν. Ὡς ἡ ἀγωγὴ σκοπὸν προτίθεται τὴν αὐτενέργειαν ἥτοι τὴν διεργασιν τῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς πρὸς αὐτανάπτυξιν, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία τὸν αὐτὸν σκοπὸν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ, τουτέστι τὴν αὐτενέργειαν. Ἡ διδασκαλία τῶν παιδῶν, λέγει ὁ Πεσταλότσης, πρέπει ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ νέκτασι νὰ ἦναι μάλλον μορφωτικὴ δυνάμεων ἢ πληρωτικὴ γνώσεων. Ἄνευ τῆς τηρήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης οὐδόλως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀρμονία ἡμεταξὺ τῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς, καὶ ἀνευ τῆς ἀρμονίας ταύτης τὸ ἡμέτερον γένος ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἑαυτοῦ ἀναπτύξεως ἀποβαίνει οὐχὶ πλήρες πρῶτης καὶ δυνάμεως, ἀλλ' ἀσθενὲς καὶ ἐλσεινόν. Πᾶσα μάθησις τῆς νεότητος ἔστω αὐτενέργεια, ἐλευθέρως ἐσωθεν προαγωγὴ, ζωσὰ ἀντλήσις ἐξ ἑαυτοῦ». Ὡσαύτως, ὡς ἡ ἀγωγὴ στηρίζεται ἐπὶ βάσεως ψυχολογικῆς, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία κατὰ Πεσταλότσην ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως πρέπει νὰ ἐδράζηται. Διό, μνηστὴν ποιούμενος ὁ Πεσταλότσης τῆς περιστάσεως, καθ' ἣν ὁ Glaire, ἐπισκεψάμενος τὸ ἐν Burgdorf ἐκπαιδευτήριον αὐτοῦ καὶ λαθὼν γνώσιν τῶν περὶ τὴν διδασκαλίαν καινοτομιῶν, ἠρώτησεν αὐτὸν γαλλιστὴ «Vous voulez donc mécaniser l' instruction?» γράφει ὅτι, «ἀν μέκανισερ λέγων ὁ Glaire ἐνόησε ὅτι ζητεῖ νὰ στηρίξῃ τὰ μέσα καὶ τὴν πορείαν τῆς διδασκαλίας ἐπὶ ψυχολογικῶν νόμων καὶ νὰ καθυποβάλῃ ταύτην εἰς ψυχολογικὴν τινα τάξιν, ἐπέτυχε θαυμασιῶς. Ἀληθῶς ὁ σκοπὸς τῆς διδασκατικῆς μεθόδου μου οὐδεὶς ἕτερος εἶναι καὶ πρέπει νὰ ἦναι ἡ τέχνη τοῦ βοηθεῖν τὴν ὁρμὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἀνάπτυξιν, ἐρεῖ» ἡδομένη ἐπὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν ἀναπτυκτικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων ὑπαρχούσης ἀρμονίας.»

Πᾶσα διδασκαλία πρέπει κατὰ Πεσταλότσην νὰ ἀρχηται ἀπὸ τῆς θεωρίας ἢ παρατηρήσεως τῆς φύσεως (Anschauung der Natur). Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ὁ σπουδαιότερος τῆς πεσταλοτσειοῦ διδακτικῆς μεθόδου νόμος. Ἡ ἐξωτερικὴ ὁμῶς αὕτη παρατήρησις πρέπει κατὰ Πεσταλότσην νὰ γίνῃ συγχρόνως ἐσωτερικὴ, ἥτοι ἴδιον κτῆμα τῆς παιδικῆς φύσεως, συντελοῦν εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην πρὸ τῆς γραφῆς καὶ τῆς ἀναγνώσεως πρέπει νὰ προβάλλωνται ἐνώπιον τῶν παιδικῶν αἰσθήσεων αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα ἢ αἱ εἰκόνες αὐτῶν ἵνα ἐκ τῆς τούτων ἀντιλήψεως δυνηθῇ ὁ παῖς νὰ σχηματίσῃ σαφεῖς αὐτῶν παραστάσεις καὶ ὀρθὰς ἐννοίας.

Τὰ πρὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ παιδὸς καθυποβαλλόμενα ἀντικείμενα πρὸς σχηματισμὸν σαφῶν καὶ καθαρῶν ἐννοιῶν πρέπει κατὰ Πεσταλότσην νὰ ἐξετάζωνται τριχῶς, ἥτοι 1) πῶς ταῦτα φαίνονται, ἥτοι ποία εἶναι ἡ μορφή ἢ τὸ σχῆμα αὐτῶν (Form)· 2) πόσα καὶ πόσων εἰδῶν εἶναι τὰ προβαλλόμενα ἀντικείμενα (Zahl), καὶ 3) πῶς ταῦτα καλοῦνται, ἥτοι πῶς ἕκαστον ἀντικείμενον διὰ φωνῆς ἢ λέξεως δύναται νὰ παρασταθῇ (Sprache). Ὅπως δυνηθῇ ὁμῶς ὁ παῖς νὰ ἀντιληφθῇ τῶν ἀντικειμένων τούτων ὡς τοιούτων πρέπει νὰ ἔχη τὴν δύναμιν α') ν' ἀντιλαμβάνηται διαφορῶν κατὰ τὸ σχῆμα ἀντικειμένων καὶ νὰ παριστᾷ εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν αὐτῶν· β') νὰ διακρίνῃ τὰ ἀντικείμενα κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ νὰ παριστᾷ αὐτὰ ὡς ἐν ἢ ὡς πολλά· γ') νὰ διπλασιάσῃ διὰ τῆς γλώσσης καὶ οὕτω καθιστᾷ ἀνεξίτηλον τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ σχῆμα ἕκαστου ἀντικειμένου.—Κατὰ ταῦτα ἕκαστη γνῶσις πηγάζει ἐκ τριῶν στοιχειωδῶν δυνάμεων, ἀναφερομένων εἰς τὴν κατὰ σχῆμα, κατ' ἀριθμὸν καὶ κατ' ἦχον ἢ φωνὴν ἀντίληψιν τῶν ἀντικειμένων.—Σχῆμα λοιπὸν ἀριθμὸς καὶ γλώσσα εἶναι τὰ τρία στοιχειώδη πάσης διδασκαλίας μέσα, ἐξ ὧν πηγάζουσι πάντα τὰ εἶδη τῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ πρακτικῇ διδασκαλίᾳ προηγείται τῆς μὲν περὶ ἀριθμοῦ διδασκαλίας ἢ περὶ σχήματος, ταύτης δὲ ἢ περὶ γλώσσης, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ συντόμῳ ἐκθέσει τῶν τριῶν τούτων διδακτικῶν μέσων ταύτην τὴν τάξιν θέλομεν ἀκολουθήσει.

1. Η ΠΕΡΙ ΓΛΩΣΣΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

Ἡ περὶ γλώσσης διδασκαλία διαιρεῖται κατὰ Πεσταλότσην εἰς τρία μέρη, ἥτοι α') εἰς τὴν περὶ τονισμοῦ· β') τὴν περὶ λέξεων καὶ ὀνομάτων καὶ γ') τὴν ἰδίως περὶ γλώσσης διδασκαλίαν.

α') Ὡς πρὸς τὴν περὶ τονισμοῦ διδασκαλίαν ὁ παῖς πρέπει ν' ἀσκῆται κατὰ πρῶτον εἰς τὸ προφέρειν τὰ γράμματα, τὰς συλλαβὰς καὶ τὰς λέξεις ἀκούων

τὸν τονισμὸν αὐτῶν παρὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοῦ παιδαγωγοῦ. Εἶτα πρέπει νὰ προβάλλωνται ἐνώπιον τῶν παιδικῶν ὀφθαλμῶν οἱ τῶν γραμμάτων τύποι. Τὰ γράμματα δὲ ταῦτα πρέπει νὰ ἴναι κατ' ἀρχὰς μεγάλα καὶ προσηρητημένα ἐπὶ τεμαχίων στερεοῦ χάρτου· ἐπὶ τούτων δὲ ἀρχεται ἡ πρώτη ἀνάγνωσις, ἀναφερομένη πρῶτον μὲν εἰς τὴν τῶν φωνηέντων προφορὰν, εἶτα δὲ εἰς τὴν τῶν συλλαβῶν, τῶν ἀποτελουμένων ἐκ τῶν φωνηέντων, ἐχόντων προτεταγμένα ἢ ἐπιτεταγμένα σύμφωνα. Μετὰ ταῦτα παραδίδεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ παιδίου τὸ τοῦ συλλαβισμοῦ καὶ τῆς ἀναγνώσεως βιβλίον. Ἡ ἀνάγνωσις μεγάλως διευκολύνεται διὰ τῆς μετὰ ῥυθμοῦ γινομένης προφορᾶς.

β') Ἡ περὶ λέξεων καὶ ὀνομάτων διδασκαλία ἐγκτεται ἐν τῇ παραθέσει διαφορῶν ὀνομάτων, ἀναφερομένων εἰς ἀντικείμενα τῆς ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ τῶν διαφορῶν τοῦ ἀνθρώπου σχέσεων ἢ ἐπαγγελματίων. Αἱ λέξεις αὗται καὶ τὰ ὀνόματα, προβαλλόμενα μετὰ τὸν συλλαβισμὸν, χρησιμεύουσιν οὐ μόνον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑλικὸν τῆς μετὰ ταῦτα διδασκαλίας.

γ') Ἡ περὶ γλώσσης ἐν στενοτέρῳ τῆς λέξεως σημασίᾳ διδασκαλία σκοπὸν προτίθεται ἵνα προαγάγῃ τὴν πνευματικὴν τοῦ παιδὸς ἀνάπτυξιν, παραλλήλως βαίνουσαν τῇ σωματικῇ. Διὰ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ὁ παῖς πρέπει κατὰ μικρὸν νὰ προβῇ ἀπὸ τῆς ἀσαφοῦς καὶ σκοτεινῆς παραστάσεως τῶν ἀντικειμένων εἰς τὸν σχηματισμὸν σαφεστέρων καὶ καθαρωτέρων ἐννοιῶν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἵνα αἱ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις ἴναι συγχρόνως καὶ διανοητικαὶ ἀσκήσεις. Αἱ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις, αἱ συμπεριλαμβανόμεναι καὶ τὰς διανοητικὰς, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς βαθμίδας. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ βαθμίδι· ὁ παῖς ἀσκεῖται ἐπὶ ἀντικειμένων τῆς ἀμέσου ἐποπτείας, καὶ δὴ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς λέξεως καὶ ἐννοίας ἀνθρώπου. «Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ὁ παῖς προάγεται βαθμῆδόν εἰς τὴν κατόπτευσιν καὶ γνῶσιν πάντων τῶν πρὸ τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ κειμένων τοῦ θεοῦ δημιουργημάτων». Ἡ ἀσκῆσις αὕτη καὶ διδασκαλία κατὰ πρῶτον ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ πρέπει νὰ γίνηται κατὰ πρῶτον ὑπ' αὐτῆς τῆς μητρὸς, ὑπὲρ ἧς ἔγραψεν ὁ Πεσταλότσης «τὸ βιβλίον τῶν μητέρων» (Das Buch der Mütter). Ἐν δὲ τῇ δευτέρῃ βαθμίδι τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ὁ παῖς ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀκριβεστέραν κατανόησιν τῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ὅλης φύσεως ἐνεργειῶν καθ' ὅσον αὐτὰ δύνανται νὰ γνωσθῶσιν ὑπὸ τοῦ παιδός. Ἡ διδασκαλία τῶν τοιούτων γνώσεων ἀνήκει εἰς τὸ ἴδιον σχολεῖον, ὑπὲρ οὗ συνέγραψεν ὁ Πεσταλότσης τὸ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον «φυσικὸς διδάσκαλος» (Natürlicher Schulmeister). Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ βαθμίδι τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ὁ παῖς εἰσάγεται εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐσωτερικῆς συρραφείας τῶν τε λέξεων καὶ

ἐκφράσεων, ἃς οὗτος μεταχειρίζεται ἐν τῷ λόγῳ. Ἡ γραμματικὴ αὕτη ἐρευνα καὶ ἐξέτασις προσπορίζεται εἰς τὸν παῖδα τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ γλώσσης.

2. Η ΠΕΡΙ ΣΧΗΜΑΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

Ἡ περὶ μορφῆς ἢ σχήματος διδασκαλία περιλαμβάνει α') τὴν τοῦ μετρεῖν τέχνην β') τὴν ἰχνογραφίαν καὶ γ') τὴν γραφήν.

α') Τῆς τοῦ μετρεῖν διδασκαλίας προηγείται ἡ θέα ἀντικειμένων, διάφορα σχήματα ἔχόντων. Ἦτοι ὁ παῖς, πρὶν ἢ καταμάθῃ τοὺς εἰς τὴν μέτρησιν ἀναφερομένους κανόνας, πρέπει νὰ κατοπτρῆσθαι διάφορα ἀντικείμενα, ἔχοντα διάφορα σχήματα, οἷον τριγωνικόν, τετραγωνικόν, στρογγύλον, ὠσειδῆς κτλ. ἢ ὄντα διαφόρου μεγέθους καὶ πυκνότητος, οἷον μικρὰ, μεγάλα, παχέα, λεπτὰ κτλ. Μετὰ τὴν τοιαύτην κατόπτρυσιν ἔπεται ἡ τέχνη, ἡ ἀπλοποιούσα καὶ ἀκριβέστερον προσδιορίζουσα τοὺς κανόνας τῆς καταμετρήσεως διὰ τῆς ἀκριβοῦς διαμέσεως πασῶν τῶν ἀνίσων ποσοτήτων, πρὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ παιδὸς παρασταθειῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων σχημάτων τὸ τετράγωνον θεωρεῖ ὁ Πεσταλότσης ὡς δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμελιώδης βᾶσις ἐν τῇ τῆς μετρήσεως διδασκαλίᾳ· διότι ἐν τῷ τοῦ τετραγώνου σχήματι δύναται ὁ παῖς νὰ κατίδῃ ἐπαισθητότερον τὰ διάφορα μέρη τῆς μονάδος καὶ νὰ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν κλασμάτων αὐτῆς, χωρῶντων τακτικῶς ἀπὸ τοῦ ὅλου εἰς τὰ μέρη καὶ τὰνάπαλιν. Διὰ τῶν μετρικῶν ἀσκήσεων, γινομένων κατὰ πρῶτον ἐπὶ χαρτίνων τεμαχίων, προάγεται ὁ παῖς εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν ποσοτήτων, τὴν ὀνομασίαν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν.

β') Μετὰ τὴν μετρικὴν διδασκαλίαν ἔπεται ἡ ἰχνογραφία, ἥτοι ἡ τέχνη τῆς διὰ γραμμῶν παραστάσεως τῆς μορφῆς τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἡ τέχνη αὕτη ἐν πᾶσιν αὐτῆς τοῖς μέρεσι παρίσταται ὡς ἐφαρμογὴ τις τῶν σχημάτων τῶν τέως πρὸς καταμέτρησιν καθυποβληθέντων ἀντικειμένων. Ἐν τῇ ἰχνογραφικῇ διδασκαλίᾳ πρέπει ὁ παῖς νὰ ἀσκῆται πρῶτον μὲν εἰς τὸ ἀγεῖν ὀριζοντεῖους γραμμάς, εἶτα δὲ καθέτους, εἶτα γωνίας εὐθυγράμμους καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ σχηματίζειν μορφὰς καὶ εἰκόνας, αἵτινες ἀπαρτίζονται ἐκ τοιούτων γραμμῶν καὶ γωνιῶν.

γ') Ἡ περὶ τὴν γραφήν διδασκαλία ἔπεται τῇ τε μετρικῇ καὶ ἰχνογραφικῇ διδασκαλίᾳ, διότι ἡ γραφή οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τέχνη μετρικὴ ἅμα καὶ ἰχνογραφικὴ τούτου ἕνεκα καὶ ἡ γνῶσις τοῦ μετρεῖν καὶ ἰχνογραφεῖν μεγάλως διευκολύνει τὴν γραφήν· ἥτοι, ὅταν ὁ παῖς ἀσκηθῇ εἰς τὴν καταμέτρησιν ἐκάστου ἀντικειμένου καὶ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ σχήματος αὐτοῦ, ταχέως καὶ ἐπι-

τυχῶς θέλει προαχθῆ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς γραφῆς τῶν γραμμάτων, τῶν ἐχόντων ὀρισμένον μέγεθος καὶ σχῆμα. Μὴ προηγουμένης τῆς γνώσεως τοῦ μετρεῖν καὶ ἰχνογραφεῖν ἡ γνῶσις τῆς γραφῆς καθίσταται δυσκολωτέρα.

3. Η ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

Ἡ περὶ ἀριθμοῦ διδασκαλία εἶναι τὸ κυριώτερον διδακτικὸν μέσον, ὅπερ ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας, ἥτοι προάγει τὴν σαφήνειαν τῶν ἐννοιῶν, ἀκριβέστατα καὶ ἀσφαλέστατα. Διὰ τῆς περὶ ἀριθμῶν διδασκαλίας προάγεται ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον εἰς σαφῆ γνῶσιν τοῦ πολλοῦ καὶ τοῦ ὀλίγου, τοῦ ἐν τοῖς φαινόμενοις παρατηρουμένου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀκριβέστατην αὐτοῦ καταμέτρησιν καὶ ἀκριβέστατον προσδιορισμὸν.

Ἡ περὶ ἀριθμῶν διδασκαλία κατὰ Πεσταλότσην δὲν πρέπει νὰ ἀρχῆται ἀπὸ τῆς περὶ ἀριθμῶν θεωρίας, καὶ νὰ προχωρῇ εὐθὺς πρὸς τὰ πάθη αὐτῶν, ὅπως μέχρι τοῦδε ἐγένετο. Κατὰ τὴν γενικὴν ἀρχὴν τοῦ Πεσταλότση καὶ ἡ ἐννοια τοῦ ἀριθμοῦ πρέπει νὰ πηγάζῃ ἐκ τῶν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὑποπιπτόντων ἀντικειμένων· ἥτοι ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων πρέπει νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ παιδὸς ἡ σύστασις τῶν ἀριθμῶν καὶ νὰ καταδειχθῶσιν αἱ διάφοροι αὐτῶν σχέσεις οὕτως, ὥστε τὰ ἀριθμητικὰ πορίσματα νὰ φαίνωνται ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἀναγκαῖα τις φυσικὴ συνέπειαι. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπὶ ἀριθμητικῶν ψηφίων ἀριθμήσεως πρέπει κατὰ Πεσταλότσην νὰ ἐπιπῆται τῇ ἐπὶ αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ὡς οὐδὲν ἕτερον ἐπιδιώκουσα ἢ τὴν εἰκονικὴν παράστασιν τοῦ κατοπτρευθέντος.

Ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς ἀριθμήσεως εἶναι ὁ ἐξῆς· «ἐν καὶ ἐν ἀποτελοῦσι δύο», καὶ «ἐν ἀπὸ δύο ἀφίνει ὑπόλοιπον ἓν». Ἐκαστος ἀριθμὸς, καθ' ἑαυτὸν θεωρούμενος, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνοπτικὸν μέσον τοῦ οὐσιώδους ἐκείνου καὶ ἀρχικοῦ πάσης ἀριθμήσεως τύπου. Ἡ ἀριθμητικὴ λοιπὸν διδασκαλία πρέπει κατὰ Πεσταλότσην νὰ ἀρχῆται ἀπὸ τῆς μονάδος καὶ νὰ χωρῇ περαιτέρω, πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀριθμοὺς, ἐφαρμοζομένου τοῦ ἀρχικοῦ ἐκείνου τῆς ἀριθμήσεως τύπου. Πρὸς τοῦτο δὲ ὀφείλει ὁ παιδαγωγὸς νὰ ποιῆται χρῆσιν κατὰ πρῶτον μὲν τῶν δακτύλων τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἢ λιθαρίων, ὀσπρίων καὶ ἄλλων αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ὡς ἐδόξαζε καὶ ὁ Πλάτων (1), εἶτα δὲ ἐτέρον τεχνικῶν μέσων, ἐν οἷς διακρίνεται ὁ ἀριθμητικὸς πίναξ τοῦ Πεσταλότση.

Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀρχικοῦ τῆς ἀριθμήσεως τύπου, ἐπὶ αἰσθητῶν ἀντικειμέ-

(1) «Πρῶτον μὲν γὰρ περὶ λογισμῶν ἀτεχνῶς πασι ἐξευρημένα κατὰματα μετὰ παιδείας ἢτε καὶ ἡδονῆς μαθήσασιν, μύλων τε τινῶν διακομαὶ καὶ στεφάνων πλείοσιν ἅμα καὶ ἐλάττωσιν, ἢ ἄριστότερον ἀριθμῶν τῶν αὐτῶν κτλ.» (Νομ. ζ' σ. 819).

νων γινομένη, συντελεῖ θαυμασίως οὐ μόνον πρὸς κατανόησιν τῶν ἀριθμῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκμάθησιν τῶν τεσσάρων ἀριθμητικῶν πράξεων, αἵτινες χρησιμεύουσιν ὡς βάσις πρὸς περαιτέρω ἐξακολουθήσασιν τοῦ ἀριθμητικοῦ συστήματος. Ὁμοίως καὶ ἡ κλασματικὴ ἀριθμησις, ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων ἐρειδαμένη, μεγάλως διευκολύνεται. Πρὸς ταύτην δὲ μέγα συμβάλλονται καὶ οἱ κλασματικοὶ τοῦ Πεσταλότση πίνακες.

Ἐν τῇ καθόλου ἀναπτύξει τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς συμπεριελάβεν ὁ Πεσταλότσης καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν, μεθ' ἧς ἐταύτισε καὶ τὴν θρησκευτικὴν. Ὁ Πεσταλότσης ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καθ' οὓς αἱ ἰδέαι τοῦ Ρουσσώ καὶ τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν ἐπλήρου τὸν κόσμον ἦτοι ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἵτινες προπαρεσκευάζον τὰς ἐπαναστάσεις. Πάντα τὰ περὶ τὸν Πεσταλότση καὶ ἰδέαι καὶ λόγοι καὶ συγγράμματα καὶ ἐνέργειαι διήγειρον ἂν οὐχὶ ἀπέχθειαν καὶ περιφρόνησιν, τοῦλάχιστον ψυχρότητα καὶ ἀδιαφορίαν πρὸς τὸν θεικὸν χριστιανισμὸν ἢ τὴν θείαν αὐτοῦ οὐσίαν. Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἐποχῆς, καὶ περ ἐπιδράσαν ἐπὶ τῶν περὶ χριστιανισμοῦ πεποιθήσεων τοῦ Πεσταλότση, οὐδόπως ὁμως κατέρθρωσε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸ μῖσος καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν, ἧς ἐνεφορεῖτο ἡ καρδία τοῦ Ρουσσώ καὶ τοῦ Βασεδοβίου. Τούναντίον μάλιστα ἐν μὲν τῷ Χριστῷ διέβλεπεν ὁ Πεσταλότσης τὸν σοφώτατον διδάκαλον καὶ τὸν μέγιστον τῆς ἀνθρωπότητος φίλον τὸν δὲ χριστιανισμὸν ἐθεώρει ὡς τὴν ἀγνωτάτην καὶ εὐγενεστάτην διδασκαλίαν, τὴν ἀνυψοῦσαν τὸ πνεῦμα ὑπεράνω τοῦ σώματος. Τοιαῦτα φρονῶν περὶ Χριστοῦ καὶ χριστιανισμοῦ ὁ Πεσταλότσης ἐταύτισε τὴν ἠθικὴν μετὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τὰ στοιχεῖα λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι κατὰ Πεσταλότσην ἡ ἀγάπη, ἡ εὐχαριστία, ὁ σεβασμὸς, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ ὑπακοή. Τὰς χριστιανικὰς ταύτας ἀρετὰς παρέστησεν ὁ Πεσταλότσης ὡς συναισθημάτων, ἅτινα πρέπει ν' ἀναπτυχθῶσι καὶ ἐκδηλωθῶσι πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πρὶν ἢ ἀναπτυχθῶσι πρὸς τὸν θεόν. «Πρέπει, ἔλεγεν, νὰ ἀγαπῶ τοὺς ἀνθρώπους, πρέπει νὰ ἐμπιστευώμαι, πρέπει νὰ εὐγνωμονῶ, πρέπει νὰ ὑπακούω αὐτοῖς πρὶν ἢ δυνῆθαι νὰ ἀνυψώσω ἑμαυτὸν εἰς τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην, τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐχαριστίαν, τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν καὶ ὑπακοήν» διότι, *οἱσιν οὐκ ἀγαπᾷ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἠώρακε, τὸν θεόν, ὃν οὐκ ἠώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν;* — Ἄπασαν τὴν θρησκευτικὴν τοῦ παιδὸς ἀγωγὴν, ὡς καὶ τὴν πρώτην βᾶσιν τῆς καθόλου ἀγωγῆς, κατέθηκεν ὁ Πεσταλότσης εἰς τὰς χεῖρας τῶν γονέων, καὶ μάλιστα τῶν μητέρων, ὧν τὴν θρησκευτικὴν ἐπίδρασιν ζωηρότατα παριστᾶσιν οἱ ἑξῆς αὐτοῦ λόγοι. «Ἐπίστευσεν, λέγει, εἰς τὴν μητέρα μου ἡ καρδία αὐτῆς

κατέδειξεν εἰς ἐμὲ τὸν θεόν· θεὸς εἶναι ὁ θεὸς τῆς μητρός μου· θεὸς τῆς καρδίας μου εἶναι ὁ θεὸς τῆς καρδίας αὐτῆς.—Μῆτερ! Μῆτερ! σὺ κατέδειξάς μοι τὸν θεὸν ἐν τοῖς προστάγμασί σου, καὶ ἐγὼ εὗρον αὐτὸν ἐν τῇ ὑπακοῇ μου. Μῆτερ! Μῆτερ! Ἐὰν λησμονήσω τὸν θεόν, λησμονῶ σὲ αὐτήν.»

Τοιαῦται εἶναι αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι, ἐφ' ὧν ὁ Πεσταλότσης ἐστήριξε τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτοῦ σύστημα. Αἱ θεωρίαι αὗται, καὶ ἰδίως αἱ περὶ διδασκαλίας, ἀστραπηδὸν διαδοθεῖσαι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, τοιαύτην αἴσθησιν ἐποίησαν καὶ τοσαύτης εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἤξιώθησαν, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ δάσκαλος τῆς Γερμανίας φιλόσοφος Φίχτιος, ἐκτιθέμενος ἐν τοῖς πρὸς τὸ γερμανικὸν ἔθνος λόγοις αὐτοῦ τὴν ἰδέαν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς καὶ ἐρωτῶν, πόθεν πρέπει νὰ ἐξαρτηθῇ ἡ ἐν τῷ πραγματικῷ κόσμῳ διεξαγωγή αὐτῆς, ἀπαντᾷ ὁ αὐτὸς *ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἑρρίκου Πεσταλότση νεπινοηθείσης διδακτικῆς μεθόδου.* Αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι τοῦ Πεσταλότση καὶ ἰδίως αἱ περὶ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας, ἐπιπεσοῦσαι ὡς κεραυνός, ἀνέτρεψαν τὰ πεπαλαιωμένα καὶ εὐρωτιῶντα τῶν χρόνων αὐτοῦ παιδαγωγικὰ συτήματα, καὶ ἀποσπάσασαι τὰς σεσαθρωμένους αὐτῶν βᾶσεις, ἦτοι τὸν μηχανισμὸν καὶ τὸν ψιττακισμὸν, κατέθηκαν θεμέλια ψυχολογικά, ἐφ' ὧν ἰδρύθησαν συτήματα παιδαγωγικὰ ἐδραιότερα καὶ διαρκέστερα. Τούτου ἕνεκα δικαίως θεωρεῖται ὁ Πεσταλότσης πατὴρ τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

ΑΡΙΣΤΕΙΑΝΗΣ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗΣ.

ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

(ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΕΗΡ)

Ἡ ἐν τῷ διδασκαλείῳ παιδεία.

Ὁ Διστερβέγιος μέγας παιδαγωγὸς ἔλεγεν ὅτι ἡ πειθαρχία ἔχει μίζονα ἀξίαν ἢ τὴν διδασκαλίαν, ὁ δὲ Κόμενιος ἐπίσης παιδαγωγὸς ἀριστος ἀπεφαινετο, ὅτι σχολεῖον ἀνευ παιδείας, οἷον οἱ ἀρχαῖοι ἐξελάμβανον, εἶνε ὡς μύλος ἀνευ ὕδατος. Καὶ δικαίως· διότι ἂν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου σκοπὸς εἶνε νὰ παράσχη εἰς τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ τὸν βαθμὸν ἐκείνον τῆς μορφώσεως, ὃν πρέπει νὰ ἔχη ἕκαστος ἀνευ διακρίσεως τάξεως καὶ ἐπαγγέλματος, τότε τὸ δημοτικὸν σχολεῖον οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἢ ἀπλοῦν γραμμάτων διδασκῆριον. Ἄλλ' ἢ μόρφωσις δὲν εἶνε μόνον πνευματικὴ, ἀλλὰ καὶ αἰσθητικὴ, ἠθικὴ

και θρησκευτική. Νοῦς, θυμός και βούλησις ἢ χαρακτήρ πρέπει επίσης νά μορφωθῶσιν. Καίτοι δὲ τὸ σχολεῖον ἐπιζητεῖ τὸν καθόλου αὐτοῦ σκοπὸν ἐν τῇ ἀρμονικῇ ἀναπτύξει και διαμορφώσει πασῶν τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνευματικῶν δυνάμεων, οὐχ ἥττον ἢ ἠθικὴ μόρφωσις πρέπει νά κατέχη τὴν πρώτην θέσιν, διότι ἄνευ ταύτης και ὁ ἐπιστημονικώτατος οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν. Ἀμάθεια εἶνε μέγα κακόν, ἀλλὰ διαφθορὰ ἦθους και ἔλλειψις αὐστηρᾶς ἠθικῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας εἶνε τὸ χειρίστον πάντων. Καθ' ὅσον δὲ τὸ σχολεῖον ἐπιμελεῖται τῆς ἠθικῆς τῶν νέων μορφώσεως, δὲν εἶνε μόνον διδασκῆριον, ἀλλὰ και παιδευτήριον, και μάλιστα ὡς τοιοῦτον ἔχει κοινὴν πρὸς τὸν πατρικὸν οἶκον ἀποστολήν, νά παιδεύῃ τοὺς παῖδας ἐν τῇ τάξει, τῇ ἀκριθείᾳ, τῇ καθαριότητι, τῇ κοσμότητι, τῇ εὐπρεπείᾳ, τῇ εὐγνωμοσύνῃ, τῇ σωφροσύνῃ και αἰδαιμοσύνῃ, τῇ ἀληθείᾳ, τῇ αὐστηρᾷ ὑπακοῇ και ἐπιμελείᾳ, καθόλου δὲ ἐν πάσῃ ἀρετῇ. Ἰδίως δὲ καθῆκον ἔχει τὸ σχολεῖον νά παιδεύῃ τὸ ἄτομον ὡς μέλος τῆς κοινωνίας, ἐν τῇ ζῆ. Τὸ σχολεῖον ἀσχολεῖται περὶ τὴν παιδείαν τοῦ πλήθους, και πρέπει ἕνεκα τούτου νά ἀπαιτῆ, ὥστε ὁ παῖς, ὡς μέλος τῆς ἠθικῆς κοινωνίας, νά μὴ πράττῃ, ὅ,τι θέλει, ἀλλ' ὅ,τι σύμφωνον πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς. Ὅπως ἡ πολιτεία ἔχει τοὺς νόμους τῆς, εἰς οὓς ὑποτάσσεται ἕκαστος πολίτης ἄνευ διακρίσεως, οὕτω και τὸ σχολεῖον, ὡς πολιτεία ἐν μικρῷ, ἔχει τὸν κανονισμόν του. Ἡ περιοχὴ πάντων τῶν νόμων, διατάξεων και βοηθητικῶν μέσων, ἅτινα εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς κατόρθωσιν τῆς ἠθικῆς ιδέας τοῦ σχολείου, καλεῖται σχολικὴ παιδεία. Διὰ τῆς λέξεως δὲ ταύτης δὲν νοεῖται σχολικὴ τις ἀστυνομία, ἀλλὰ δηλοῦται σύμπασα ἢ ἐν τῷ σχολείῳ ἀγωγή.

Πᾶσα σχολικὴ παιδεία (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν οἰκιακὴν ἀγωγήν) ὀρμάται ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σχολείῳ δρώντων προσώπων και ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς προσωπικότητος τοῦ διδασκάλου ἢ τέχνη ἀκμάζει ἢ παρακμάζει ἐκ τοῦ τεχνίτου και τὸ σχολεῖον ἐκ τοῦ διδασκάλου. Ἐκαστον σχολεῖον εἶνε ὅπως ὁ διδάσκαλός του. Τὸ σχολεῖον εἶνε ἡ πνευματικὴ του φωτογραφία.

Ἀλλὰ διὰ νά ἦνε ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος, πρέπει νά ἔχη τὰς τέσσαρας ἀρετάς, ἄνευ τῶν ὁποίων ἢ ἀνόρθωσις και διατήρησις καλῆς σχολικῆς παιδείας εἶνε ἀδύνατος, ὅ ἐστι: Τὴν ἐπαγρύπνησιν, τὴν πρὸς τὴν τάξιν ἔφεσιν, τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀγάπην και τὴν εὐστάθειαν.

Ἐξεταστέα λοιπὸν α') ὁποῖός τις πρέπει νά ἦνε καθόλου ὁ διδάσκαλος· β') αἱ πρὸς τὴν πειθαρχίαν ἀναγκαῖαι τοῦ διδασκάλου ιδιότητες ὅ ἐστι: 1) ἡ ἐπαγρύπνησις ἢ ἐπιβλεψις ἐν τῷ σχολείῳ β') ἢ πρὸς τὴν τάξιν ἀγάπη τοῦ διδασκάλου γ') ἢ πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀγάπη (ἢ πειθαρχία) δ') ἢ πρὸς τὴν

ἀγάπην εὐστάθεια, ἣτις στηρίζεται εἰς τὴν ἀδιάκοπον ἐγκαρτέρησιν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀπαξ δροθέντων ἠθικῶν παραγγελάων.

Ὅποῖός τις πρέπει νά ἦνε καθόλου ὁ διδάσκαλος;

Ἄν τὸ σχολεῖον πρέπει νά ἦνε παιδευτήριον και ἂν ἐν αὐτῷ πρέπει νά παιδευθῶσιν οἱ παῖδες πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω ἀρετῶν, εἶνε τότε πρὸ παντός ἀναγκαῖον, ὥστε ὁ διδάσκαλος νά ἦνε πάντοτε και πανταχοῦ παράδειγμα εἰς τοὺς μαθητάς του ἐν πάσῃ ἀρετῇ, καθ' ἣν ὀφείλουσι νά παιδευθῶσιν. Οἱ ἄνθρωποι πιστεύουσι μάλλον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ εἰς τὰ ὄτα, καλὸν δὲ παράδειγμα διεγείρει τὴν ἄμιλλαν και παρέχει εἰς τὴν κρίσιν ὑψηλοτέρους νόμους· ὁ διδάσκαλος πρέπει ἕνεκα τούτου νά ἦνε, ὅ,τι πρέπει οἱ παῖδες νά γείνωσι, πρέπει νά πράττῃ, ὅτι οἱ παῖδες ὀφείλουσι νά πράττωσι, πρέπει νά παραλείπῃ, ὅ,τι οὗτοι ὀφείλουσι νά παραλείπωσιν, πρέπει αὐτὸς νά ἦνε ὑπόδειγμα ἐν παντὶ ἀγαθῷ. Τὸ παράδειγμα ἐνεργεῖ ἰσχυρότερον τοῦ παραγγέλματος.

Τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἔχει θαυμασίαν δύναμιν ἐπὶ τὸν μαθητήν. Οἱ παῖδες εἶνε τακτικοὶ και ἀκριβεῖς εἰς πάντα, ὅταν τοιοῦτος ἦνε και ὁ διδάσκαλός των. Εἶνε πρᾶοι, φιλόφρονες, δίκαιοι, εὐτακτοὶ, και ἀγαπητοὶ, ὅταν ὁ διδάσκαλος φέρηται πρὸς αὐτοὺς μετὰ πραότητος, δικαιοσύνης και φιλικῶς, μάλιστα δὲ εἶνε φαιδροὶ, εὐχαριστημένοι και εὐτυχεῖς τοιοῦτον ἔχοντες διδάσκαλον. Τουναντίον δὲ εἶνε ἀληθῆς, ὅτι αὐθάδεις διδάσκαλοι πάντοτε παραπονοῦνται περὶ αὐθαθείας, ἡμελεῖς και ὀκνηροὶ πάντοτε περὶ ἀμελείας και ὀκνηρίας, βάρβαροι περὶ βαρβαρότητος. Ἄν ὁ διδάσκαλος εὖρη ἐλαττώματά τινα ἐν τῷ σχολείῳ, τότε πρέπει πρὸ παντός νά συμβουλευθῇ ἑαυτὸν και ἐν ἑαυτῷ νά ζητήσῃ τὰ ἐλαττώματα. Ὅπως ὁ διδάσκαλος, οὕτω και ὁ μαθητής, οἷα ἡ πηγὴ, τοιοῦτος και ὁ ρυαξ, οἷον τὸ προτύπωμα τοιοῦτον και τὸ ἀπεικασμα. Ὅπου ἔλλείπει τὸ καλὸν παράδειγμα, ὅπου ὁ διδάσκαλος θέτει νόμους, οὓς αὐτὸς δὲν τηρεῖ, ὅπου τιμωρεῖ σφάλματα, ἄπερ αὐτὸς κάμνει, ἐκεῖ δὲν πρέπει τις νά σκέπτηται περὶ καλῆς τῶν παιδῶν ἀγωγῆς.

Τὸ πρῶτον και σπουδαιότατον, ὅπερ πρέπει νά ζητῆται παρὰ παντός διδασκάλου ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶνε ἡ ἀγάπη—ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον του, πρὸς τοὺς παῖδας, πρὸς τὸν λαόν, πρὸς τὸν θεόν. Ἄνευ ἀγάπης και ὁ ἰκανώτατος διδάσκαλος οὐδέποτε εἶνε παιδαγωγός. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νά δέχεται τὸν παῖδα εἰς τὸ σχολεῖον μετ' ἀγάπης· δὲν εἶνε δὲ τέχνη τὸ νά δεικνύῃ ἀγάπην μόνον εἰς τὸν καλὸν και ἐπιμελῆ παῖδα, ὅστις ἔτυχε ἐξαιρέτου ἀγάπης

ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ. Τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ πτωχὰ καὶ ἐγκαταλειμμένα πρέπει ἕκαστος διδάσκαλος νὰ διδάχθῃ. Διὰ τῆς ἀγάπης ταύτης τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα γίγνεται εὐλογητόν. Ὄταν ὁ διδάσκαλος ἔχῃ τὴν ἀληθῆ ἀγάπην, τότε δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅτι τοὺς ἀγαπᾷ. Ὅσοι περισσότεραν ἐν ἑαυτῷ φέρει ἀγάπην, τόσο ὀλιγώτερον θὰ ᾔνε ἠναγκασιμένους νὰ ὁμιλῇ περὶ αὐτῆς, διότι ἡ ἀγάπη ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ τῆς καὶ θεϊότητι τῆς ὑποτυποῦται ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἐν πάσαις ταῖς πράξεσι καὶ τοῖς τρόποις τοῦ διδασκάλου. Περιττοὶ οἱ λόγοι, ὅταν λαλῶσιν αἱ πράξεις.

Ἐνθα δὲ ἡ ἀγάπη ἁλλοίπει, ἐκεῖ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα εἶνε ὀλιγώρῃ καὶ λυπηρὰ ἐργασία, καὶ ἔνθα ὁ διδάσκαλος δὲν κερδίζει διὰ τοῦ ἡσυχίου καὶ καλοῦ παραδείγματός του ὀλίγον κατ' ὀλίγον σεβασμὸν καὶ ἀγάπην, πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, οὗτος εἶνε ἀξιολύπητος ἄνθρωπος. Τὸ σχολεῖόν του δὲν εἶνε τότε παιδευτήριον, οὔτε αὐτὸς παιδαγωγός, διότι ὅπως ἐν τῇ φύσει μόνον ὁ θερμὸς ἥλιος δύναται νὰ προκαλέσῃ τρυφεροὺς βλαστοὺς, ἐξαιρέτα ἄνθη νὰ ἀναπτύξῃ καὶ εὐγενεῖς καρποὺς νὰ καταστήσῃ ὠρίμους, οὕτω καὶ ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς ἀγάπης μόνον δύναται νὰ ἐπιδράσῃ εὐεργετικῶς ἐπὶ τοὺς μαθητὰς του. Ἐπιτυχῶς λέγει ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Κομμένος: Πρὸς ἀρίστην παιδείαν ὑπόδειγμα ἔστω ὁ ἥλιος, ὅστις εἰς τὰ αὐξανόμενα ὄντα πάντοτε μὲν ἐπιδαψιλεύει φῶς καὶ θερμότητα, συχνάκις δὲ βροχὴν καὶ ἄνεμον, καὶ σπανίως βροντὰς καὶ ἀστραπάς.

Ἄν ἡ διδασκαλικὴ ἐνέργεια ἐρείδεται ἐπὶ ἐξωτερικῶν τιμῶν οἷα εἶνε ἡ ἐπιβάλλουσα π. χ. τοῦ σώματος φυῆ, στρατιωτικὰ προστάγματα, σκυθρωπὸν πρόσωπον, τὸ φόβητρον τῆς μάστιγος καὶ τῆς ράβδου, τότε οἱ διδάσκαλοι, οἱ τοιαῦτα μέσα μεταχειριζόμενοι, ἔπρεπε νὰ ἔχωσι τὴν ἀρίστην σχολικὴν παιδείαν, οἱ δὲ μικροὶ τὸ σῶμα, οἱ πρᾶοι καὶ τοὺς τρόπους γλυκεῖς, τὴν χειρίστην. Ἄλλ' ἡ πείρα διδάσκει ἡμᾶς τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀγωγή μόνον ἐπὶ τῶν ψυχικῶν προτερημάτων τοῦ διδασκάλου ἐρείδεται. Ἄν ὁ διδάσκαλος ᾔνε τοιοῦτος, ὥστε οὐ μόνον νὰ διδάσκη τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ καὶ νὰ ποιῇ αὐτὸς, β. τ. διδάσκη, ἂν ἀγαπᾷ αὐστηρῶς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ ἀμερόληπτον, ἂν πρὸς τὴν ἠθικὴν ἔχῃ καὶ τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἐμπειρίαν, τότε ἕκαστος αὐτοῦ λόγος ἔχει βαρύτητα, ἡ ἰδιογνωμοσύνη τῶν μαθητῶν ὑπακούει τότε ἐκουσίως πρὸ τῆς ἠθικῆς παντοδυναμίας τοῦ διδασκάλου τῶν καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἡσυχίου, καλοῦ παραδείγματος παρέχει αὐτῷ σέβας καὶ ἀγάπην, πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν. Περὶ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου περιελήσεται τότε ἡ παιδικὴ ψυχὴ, ὡς ὁ κισσὸς περὶ τὸν κορμὸν τῆς δρυός. Ἄνευ τοῦ κέντρου τούτου ὁ μαθητὴς ἠθικῶς βαίνει πρὸς τὰ ὀπίσω· ὁ διδάσκαλος

ἂς μὴ λησμονῇ ὅτι τὸ γράφειν διδάσκεται τις διὰ τοῦ γράφειν, τὸ ζωγραφεῖν διὰ τοῦ ζωγραφεῖν καὶ τὸ ποιεῖν μόνον διὰ τοῦ ποιεῖν!

Ἄν ὁ παῖς πρόπῃ νὰ ἀνατραφῇ διὰ τῆς ἀγάπης, εἶναι ἀναγκαῖον, ὥστε ἡ ἀγάπη αὐτῇ νὰ ᾔνε δικαία· τοῦτο ὅπερ τινες καλοῦσιν ἀγάπην, οὐδὲν ἄλλο εἶνε συχνάκις παρὰ ἀδυναμία, εἶνε γελοιογραφία τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης. Ἡ ἀληθὴς ἀγάπη δὲν ἐγκρατεῖται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν πάσης ἐπιθυμίας, ἢ εἰς τὸ ἱκανοποιεῖν πᾶσαν κλίσιν, ἀλλ' εἰς τὸ ἐξεγείρειν τὰ εὐγενέστατα καὶ ὑψίστα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, τὸ θεραπεύειν τὰ ἱερώτατα καὶ βαθύτατα ἐν τῷ στήθει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ εἰς τὸ προκαλεῖν τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν τοῦ παιδός· ἡ ἀληθὴς, σπουδαία, αὐστηρὰ καὶ μορφωτικὴ ἀγάπη πρόπει πρὸ παντός νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὰς τέσσαρας ἐκείνας ἀρετὰς, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος· ἡ ἐσωτερικὴ δὲ ἄλλο ὅτι ἀγία πρόπει νὰ ᾔνε: ἐπαγρύπνησις ἐν τῇ ἀποτροπῇ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἐν τῇ διαφυλάξει τοῦ ἀγαθοῦ· αὐστηρὰ ἐμμονὴ ἐν τῇ ἠθικῇ τάξει, ὅταν πρόκηται περὶ τοῦ ἐθίζειν πρὸς τὸ ἀγαθόν· δικαιοσύνη ἐν τῇ χρῆσει τοῦ ἐπαίνου ἢ ψόγου, ἀμοιβῆς καὶ τιμωρίας καὶ πρὸ παντός εὐστάθειαι ἐν παντί, ἐπειδὴ ἄνευ τῆς εὐσταθείας πρὸς τὴν ἀγάπην ἀγωγή, ὅ ἐστι, παιδευσίς ἢ ἔθισμός πρὸς τὸ ἀγαθόν εἶνε ἀκατάληπτος. Ἄς ἐξετάσωμεν ἐν ταῖς ἐπομένοις ἀκριβέστερον καὶ καθ' ἕκαστας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ἀληθοῦς τοῦ διδασκάλου ἀγάπης.

ΕΜ. ΓΑΛΑΝΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΝ

ΥΠΟ ΓΟΥΣΤΑΒΟΥ ΕΒΕΡΤΥ

Διδάκτορος καὶ μέλους τοῦ πρωσσοικοῦ κοινοβουλίου (1).

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ γερμανικοῦ).

Πολιτεία εἶναι ὁ ὀργανικὸς τοῦ λαοῦ βίος. Αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐνοηθῇ κεχωρισμένη ἀπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς οὐδ' ὁ λαὸς ἀπὸ τῆς πολιτείας.

Πολιτεία κεχωρισμένη ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἤθελεν εἶσθαι ἀπλοῦς τις σκελετός· λαὸς κεχωρισμένος ἀπὸ τῆς πολιτείας θὰ ᾔτο ἀναρθρὸς ὕλη. Πολιτεία καὶ λαὸς ὑπάρχουσι μὲν στενωῶς συνδεδεμένα πρὸς ἀλλήλα, ἀλλ' εἶναι διάφορα.

(1) Σημ.—Ἡ πραγματεία αὕτη ἀπηγγελήθη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τῆς Πρωσίας ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ κ. Εβέρτου, ὅτε μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον ἐζητήτο ἡ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀναδιοργάνωσις τῶν σχολείων· ζητεῖ δὲ ὁ λόγιος βουλευτὴς νὰ ἀποδείξῃ, ὅποιαν ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ ὁ τρόπος τῆς τοῦ λαοῦ παιδείας καὶ ἐπὶ τὴν μελέτην τῆς πολιτείας πρόπει νὰ ᾔνε ἡ τοῦ λαοῦ παιδεία.

Ἡ Πολιτεία εἶναι τὸ σῶμα, ἡ ἰσχύς τὸ κράτος τοῦ λαοῦ· ὁ λαὸς δὲ ὁ μυελός, ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα τῆς πολιτείας.

Ἐκ τῆς σχέσεως ταύτης τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν πολιτείαν προκύπτει ἡ σπουδαιότης τῆς τοῦ λαοῦ παιδείσεως. Διὰ ταύτης μορφοῦται ἡ ψυχὴ τῆς πολιτείας μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἀποκαθίσταται ἡ πολιτεία, ὅποια ὑπάρχει. Οὕτως ἡ τοῦ λαοῦ παιδείσις γίνεται κυριωδέστατον μέλημα τῆς πολιτείας.

Ἄν ἡ τοῦ λαοῦ παιδείσις δὲν συμβαδίζῃ πρὸς τὴν σύμπληξιν αὐτοῦ εἰς πολιτείαν, μεταπίπτει ὁ λαὸς εἰς ἄμορφον, εὐμάλακτον ὕλην. Ἄν ἡ πολιτεία θελήσῃ νὰ συμπιέσῃ τὸν λαὸν ὑπὸ τοὺς τύπους αὐτῆς, ἀν δὲν παράσῃ αὐτῷ ἐλευθέρην ἀνάπτυξιν, μαραίνεται ὁ τοῦ λαοῦ βίος, κενὴ τις τυπικότης νερκώνει τὸ πνεῦμά του, καταπίπτει καὶ ἐκ τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἀνίσταται τὸ πνεῦμα νέου λαοῦ, ὅπως ἐξοπλισθῆ διὰ νέων πολιτευμάτων καὶ διαγράψῃ νέον βίον.

Τοιαύτη εἶναι οὐσιωδῶς ἡ ἱστορία τῆς παιδείσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡ παιδείσις προβαίνει ἐπιτελουμένη ἀναλόγως τῆς μορφῆς, καθ' ἣν συμβιοῦσιν οἱ ἄνθρωποι.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ μορφή, ἣν ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος, ἅμα ὑπερσπῆδησεν τὴν βαθμίδα τῆς ζωῶν αὐτοῦ καταστάσεως.

Κατὰ τὴν νηπιώδη τῆς ἀνθρωπότητος ἡλικίαν ἡ ἀνατροφή ἐνεργεῖται ἐν τῇ οἰκογενεῖα καὶ χάριν σκοπῶν οἰκογενειακῶν. Τὰ τέκνα ὑποτάσσονται ἀπολύτως εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας.

ΚΙΝΑ. — Ἐν τῇ βαθμίδι ταύτῃ ἐσταμάτησεν ἡ ἀνατροφή ἐν Κίνα, ἐπεὶδὴ ἡ πολιτεία αὕτη δὲν ἐξῆλθε τῶν ἀρχῶν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Εἰς τὴν ὑποταγὴν τῶν τέκνων ἀναπακρίνεται ἡ πρὸς τὸν κοινὸν πατέρα, τὸν Αὐτοκράτορα ὑποταγή.

Οἱ Μανδαρίνοι ἀνδραποδώδεις ὑπάλληλοι μηχανικῆς πολιτείας, διευθύνουσι τὰ τῆς ἀνατροφῆς. Ἀνατροφή καὶ πολιτεία δὲν ἐξέρχονται τῶν σκοπῶν τῆς οἰκογενείας.

Πᾶσα διδασκαλία γίνεται στοιχειωδῶς καὶ μηχανικῶς· τὸ μεμαθημένον πρέπει νὰ δηλωθῇ δι' ἐξετάσεων. Περὶ τοῦ μεταδιδόμενου ἐπικρατεῖ ἀλλοκοτὸς τις φαντασία ἀνευ λογικῆς σκέψεως.

Πᾶσα γνώσις πρέπει νὰ τείνῃ πρὸς ὄφελος τῆς οἰκογενείας ἢ τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπασῶν τῶν οἰκογενειῶν, τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Αὐτοκράτορος, συγκεντρῶνται ἡ σχέσις τῆς πολιτείας πρὸς τὸν λαόν. Ὁ ἄνθρωπος ἀνατρέφεται χάριν τῶν οἰκογενειακῶν καὶ πατριαρχικῶν αὐτοῦ σχέσεων. Ἡ ἀπολυταρχία τῶν Μανδαρίνων κρατεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν λαὸν ἀμετακινήτως ἐν ταύτῃ τῇ τροχίᾳ.

ΙΝΔΙΑΙ. — Παρομοίαν θέσιν τῶν Μανδαρίνων ἔχουσιν ἐν Ἰνδίαις οἱ Βραβίνοι. Οἱ ἄνθρωποι ἀνατρέφονται διὰ τὰς φυλάς· περὶ δὲ τοῦ θήλεως γένους, οὐδεμίᾳ λαμβάνεται πρόνοια, ἐξαιρέσει τῶν Βαγιαδάρων. Αἱ γυναῖκες ἀνατρέφονται ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου καὶ ὄγδοου ἔτους. Ἡ τετάρτη φυλὴ ἀφίεται ἀνευ διδασκαλίας. Εἰς τὴν 3ην καὶ 4ην φυλὴν ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ αὕτη μόνον ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἱερέων. Οἱ ἐπιτηδευματῖαι ἐξασκῶνται εἰς τὸ ἐπιτήδευμα αὐτῶν, οἱ δὲ πολεμισταὶ περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων.

Οἱ Βραβίνοι, ὡς φύλακες τῆς θρησκείας, ὡς ἀγωγοὶ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὡς σύμβουλοι τῶν δικαστῶν καὶ ἰατρῶν, διδάσκονται ἅπαντα ταῦτα τὰ ἀντικείμενα.

Ἐν πᾶσιν ἐπικρατεῖ δεισιδαίμων τις ἐθιμοταξία.

Διὰ τοὺς Βραβίνους, ὡς ἀποτελοῦντας ἰδίαν φυλὴν, ὑπάρχει διάφορος ἠθικὴ τῆς τῶν ἄλλων. Εἰς τὰς μυστηριώδεις τούτων διδασκαλίας πρέπει νὰ ὑπέκωσι πάντες.

Ἄν καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς ἱεράς αὐτῶν γλώσσης, τῆς σανσκριτικῆς, καλεῖται λογικός (manusha), ἐν τούτοις τὸ σκέπτεσθαι περιορίζεται εἰς μόνους τοὺς Βραβίνους. Οὗτοι ὠρίζον τί εἶναι ἀληθές, τί ψευδές.

Τὸ ἐλευθέρως φρονεῖν καὶ ἀγαπᾶν οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθησαν παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς. Ἡ γυνὴ ἦτο δούλη τοῦ ἀνδρός.

Ἄνευ τοῦ ἐλευθέρως φρονεῖν καὶ τοῦ πρὸς τὰς γυναῖκας σεβασμοῦ οὐδὲν ἔθνος εὐδοκίμηι.

Αἱ Ἰνδία πιεζόμεναι ὑπὸ τῶν ἱερέων ὑπέκειντο ἀείποτε εἰς ἔξενους Δεσπότας.

ΑἴΓΥΠΤΙΟΙ. — Εἰς τοὺς Αἴγυπτίους ἐπεβλήθη ὁ πολιτειακὸς οργανισμὸς ὑπὸ τῆς φύσεως, διὰ τῶν κανονικῶς ἐπερχομένων πλημμυρῶν τοῦ Νείλου. Ἐντεῦθεν προήχθησαν ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ὧν ἡ ιδιότης ἐλήφθη παρὰ τῶν Ἰνδῶν.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας αἱ ἐπιστήμαι αὐταὶ ἔμενον κτήμα τῶν ἱερέων.

Οἱ ἱερεῖς συνεχώνευσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν μετὰ τῆς τῶν Φαραίων.

Οὗτοι ἐτιμῶντο ὡς ὁ ἥλιος, ὡς οἱ θεοί, προϊστάντο δὲ τῆς θρησκείας καὶ πολιτείας.

Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν Αἴγυπτίων, οὔτε ἡ ὑπαρξίς τῆς φύσεως, οὔτ' ἐκείνη τῆς πολιτείας ἦτό τι αὐθύπαρκτον. Ἐν ἀμφοτέροις ἐπικρατεῖ κατ' αὐτοὺς ὑπερφυσικόν τι.

Οὐδὲ κἂν λόγος ἐγένετο περὶ κατορθωμάτων τῶν εἰς τὸν λαὸν ἀνηκόντων ἀτόμων, οὐδὲ περὶ φυσικῶν φαινομένων, αὔτε περὶ ἱστορίας τοῦ λαοῦ καὶ φυσικῶν ἐρευνῶν.

Ἡ περὶ Δημιουργίας θεωρία ἀπετέλει τὴν βᾶσιν πάσης ἀναπτύξεως.

Ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν ἐστηρίζετο ἐπὶ ἀφρημένων θεωριῶν. Ἡ ἀνατροφή ὅμως τοῦ λαοῦ, μάλιστα δὲ ἡ τῶν κορασιῶν, ἦτο μεγάλως παρημελημένη κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ Πλάτωνος. Ὁ κοινὸς λαὸς ἐμάνθανε τὰς βαναύσους τέχνας παρὰ τῶν πατέρων καὶ συγγενῶν.

Αἰτία τῆς παρεμποδίσσεως πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν Ἰνδίας μὲν ἦσαν αἱ φυλαί, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ἡ τῶν τάξεων, ὡς ἐν Περσίᾳ ἡ τῶν γενῶν διαφορά.

ΠΕΡΣΑΙ. — Οἱ Πέρσαι ἐτίμων ὡς θεοὺς τὴν φύσιν, τὸ φῶς, τοὺς κύνας, τοὺς ἵππους. Ἐνῶ δὲ οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ κατείχοντο ὑπὸ ναρκωτικῆς ἀπαθείας, παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐπεκράτησεν, ἕνεκεν τῆς παρ' αὐτοῖς ὑφισταμένης διαφορᾶς τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους, ὁ πόλεμος μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους.

Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἀνεπτύχθη τὸ ἀρρενωπὸν, ἡ ἀνδρεία τοῦ Γένους, ὅπερ οὕτω διεμορφώθη εἰς ὄργανικὴν κοινωνίαν, εἰς πολιτείαν *ἐνιαυα*.

Χάριν τῆς πολιτείας τὰ τέκνα τῶν Περσῶν ἀνετρέφοντο δημοσίᾳ καὶ συγχρόνως ἐξησκούντο τὰ σώματα αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη ἐπιμελημένη διὰ τῆς πολιτείας ἀνατροφή κατέστησε τοὺς Πέρσας κυρίους τῆς Ἀσίας.

ΕΒΡΑΙΟΙ. — Ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξέφρυσαν δύο διάφοροι πολιτισμοί.

Ὁ πρῶτος εἰς Χαναάν διὰ τοῦ Γένους τοῦ Μωϋσέως.

Τὸ Γένος τοῦτο ἀππλλάγη τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, ὅπως δουλεύσῃ τὸν ἕνα θεόν, ἀλλ' ἐγένετο δούλον τῶν ἱερέων.

Καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις ἡ ἀνατροφή ἔφερεν ἐν ἀρχῇ χαρακτῆρα οἰκογενειακόν. Ὁ πατὴρ μετέδιδεν εἰς τὸν υἱόν του τὸ αὐτοῦ ἐπιτήδευμα. Ἐν τούτοις ἕκαστος πατὴρ ἐξήσκει τὰ τέκνα του καὶ εἰς τὰ ὄπλα, καθ' ὅσον πᾶς Ἰσραηλίτης ἦτο ὑποχρεωμένος ἀπὸ τοῦ 10 ἔτους νὰ ὑπηρετῇ στρατιωτικῶς. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἑβραῖοι ἐμορφώθησαν πολεμικώτατοι, ἐνῶ τῶν θυγατέρων αὐτῶν καὶ ἡ ἀνατροφή ἦτο παρημελημένη καὶ ἡ πώλησις ἐπιτετραμμένη.

Ἡ ἀνατροφή τῶν Ἑβραίων ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ φόβου. Ὁ πατὴρ ἦτον ὁ ἱερεὺς τῆς οἰκίας καὶ ἀνέτρεφε τὰ τέκνα του ἐν φόβῳ θεοῦ. Ἡ διδασκαλία περιορίζετο κυρίως εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος καὶ τὰ μεγάλα τοῦ Ἰεχωβά ἔργα.

Ἀφοῦ σὺν τῇ ἀνεξαρτησίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξέλιπεν ἡ ἀγνοτέρα αὐτῶν περὶ θεότητος ἔννοια, ἐχειροτέρευσε καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἱερέων.

Δημόσια σχολεῖα δὲν ὑπῆρχον καὶ ὅμως ἡ παιδείσις ἦτο γενική. Ἀλλὰ τῶν σχολειῶν καὶ τῆς συναγωγῆς ἤρχον οἱ *Ραβῖνοι*, οἵτινες κατεδίδωνον πάντι, ὅστις ὠμίλει δημοσίᾳ περὶ Νόμου καὶ προφητῶν μὴ συμφώνων πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῶν.

ὑπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Χαλδαιῶν, ἐγένοντο αὐτοῖς γνωστοὶ οἱ ἄγγελοι καὶ τὰ δόγματα τοῦ Σατανᾶ οὐδ' ὠφελήθησαν ποσῶς, ὅτε μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας ἐπάνοδον, διεμορφώθη ἡ διὰ τῶν δογμάτων τούτων διαφθαρεῖσα θεολογονομικὴ ὀρθοδοξία. Κατετρέβοντο εἰς ἐξωτερικὰς, τὸ πνεῦμα ἐξασθενούσας, τυπικότητας καὶ ἐθιμοταξίας.

Ἡ διδασκαλικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, οὐδεμίαν ἔσχεν ἀποτελεσματικὴν καὶ διαρκῆ ἐπιρροήν.

ΕΛΛΑΣ. — Ἐτερος ροῦς, πολιτισμοῦ ἐξ Αἰγύπτου, εἰσέρρουσε διὰ τῆς Μεσογείου κατὰ πρῶτον εἰς Κρήτην καὶ ἐντεύθεν εἰς Ἑλλάδα.

Ἡ ἐξ Αἰγύπτου μεταγγισθεῖσα γνώσις τῆς φύσεως ἀπηλλαγμένη τοῦ ἱερατείου, ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι πηγὴ γενικῆς παιδείσεως. Ἐκ τῆς τάσεως τοῦ εἰσχωρῆσαι εἰς τὴν φύσιν, προέκυψεν ἡ τάσις πρὸς κατανόησιν καὶ ἐπικράτησιν τῆς φύσεως. Ἀνεφύη ἡ γυμναστικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ τῶν Ἑλλήνων μόρφωσις ὡς τις σύζευξις τῆς θεωρίας τῆς φύσεως μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἐκ τῆς συζεύξεως δὲ ταύτης τοῦ καλοῦ μετὰ τῆς ἐκ τῆς ἐλευθερίας πηγαζούσης δικαιοσύνης παρήχθη ἡ *καλοκάγαθια*. Ὁ Λυκοῦργος καὶ ὁ Σόλων συνήψαν τὴν ἐκ τούτων πηγαζούσαν ἀνατροφήν μετὰ τοῦ πολιτεύματος.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΝΑΛΕΚΤΑ.

Γνώμη Φριδερίκου τοῦ μεγάλου. — Ἄν ἐπεθύμουν τι, θὰ ἦτο νὰ ἔχω περὶ ἐμὲ λογίους καὶ συνετοὺς ἄνδρας. Δὲν πιστεύω ὅτι ἡ περὶ αὐτῶν φροντίς δὲν ἤθελεν φέρεי ἀρκοῦσαν ἀνταμοιβήν. Καὶ πρῶτον εἶνε περιποιήσις τις, ἣν ὀφείλει τις νὰ παρέχῃ ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν των, ἔπειτα δὲ ἀναγνώρισις τῆς ἀνάγκης, ἣν ἔχει τις, νὰ φωτισθῇ παρ' αὐτῶν. Θαυμάζω, ὅταν σκεφθῶ, ὅτι πεπολιτισμένον ἔθνος δὲν διαγινώσκει τὸν θησαυρόν, ὃν ἐγκρύπτει ἐν τοῖς κόλποις του.

Καίτοι πληθὺς φιλοσοφικῶν σχολῶν ὑπάρχει, οὐχ ἦττον ὁ ἄνθρωπος εἶνε τὸ ἀγριώτερον θηρίον τοῦ κόσμου· δεισιδαιμονία, ἰδιοτέλεια, ἐκδίκσις, προδοσία, ἀχαριστία θὰ προξενῶσι πάντοτε αἱματηρὰς σκηνὰς, ἐπειδὴ τὰ πάθη κρατοῦσι καὶ σπανίως το λογικόν. Πάντοτε θὰ ὑπάρχωσι πόλεμοι, δίκαι, δηλώσεις καὶ ἄλλα κακά. Διὰ τὰ δυστυχήματα κατεσκευάσθη ἡ αἰγίς τοῦ Διὸς, διὰ δὲ τὰς εὐτυχίας οἱ στέφανοι ἐκ τῶν κήπων τοῦ Ἐπικούρου.

Συμβουλαὶ τιναὶ εἰς οἰκοδιδάσκαλον.—1. Ἡ τάξις τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἦνε τόσῳ ἀκριβῆς, ὥστε ὁ παῖς νὰ γινώσκῃ τί θὰ ἔχῃ διὰ τὴν ἐπομέ-

νην. Διὰ τούτου ἐθίζονται οὗτοι εἰς τὴν τάξιν καὶ εὐχαριστοῦνται εἰς τὴν ἐργασίαν.

2. Οὐδὲν ἔργον πρέπει νὰ διαρκῆ πολὺ, ἢ ἕνεκα εὐαρέστου ἐργασίας νὰ θυσιάζηται ὁ χρόνος ὁ ὠρισμένος εἰς ἄλλην· ἢ διανομὴ καὶ διάθεσις τῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἦνε ὡς νόμος τῆς θεοῦ ἐν τῇ φύσει, καὶ ὁ πλεῖον ἐπιθυμῶν νὰ ἀκροασθῆ τινος, ἀνάγκη διὰ πλείονος ἐπιμελείας νὰ ἐξαγοράσῃ τὸ ἔτερον.

3. Καθ' ἐκάστην ἡμέραν πρέπει νὰ μάθῃ ὁ παῖς ὀλίγον τι ἀπὸ στήθους, νὰ γράφῃ τι καὶ νὰ ἐπεξεργάζεται.

4. Κατὰ Σάββατον πρέπει νὰ ἐρωτᾶται, τί καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα ἔγραψε, τί ἐπεξεργάσθη ἢ τί ἀνέγνωσεν· ὁ γινώσκων καὶ ἐν τάξει τηρήσας ὅλα ἐπαινεῖται καὶ ἀνταμείβεται.

Ἐρθερ.

Ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν ἐξετάσεων ; — 1. Ὅπως ὁ διδάσκαλος δεῖξῃ τι καθ' ὅλον τὸ ἔτος ἔπραξεν.

2. Ὅπως οἱ μαθηταὶ δεῖξωσι, πόσῳ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ δημοσίᾳ νὰ φανῇ ἡ ἐπιμέλειά των.

3. Ὅποια ἀρμονία ὑπάρχει ἐν τῷ σχολείῳ ὡς πρὸς τὴν τάξιν, τὴν μέθοδον κτλ.

Ἐρθερ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Πολιτικὴ Γεωγραφία πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ παρθενωγωγείων, ὑπὸ Μ. Δήμητρα. — Μέρος πρῶτον. Γεωγραφία τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Διατριβὴ Ν. Ζενευράκη. Περί ἀβασανίστου παραδοχῆς γνωμῶν ἀλλοτρίων. — Ἐν Ἀθήναις 1878.

Φυσικὴ Γεωγραφία, ὑπὸ Geikie πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἑμ. Γαλάνη.

Στοιχειώδης μαθηματικὴ Γεωγραφία, ὑπὸ Μ. Νικολαΐδου.

Studien Zur alten Griechischen Musik, ὑπὸ I. Παπασταματοπούλου. (Bonn 1878).

Fremdwörter im Griechischen und Lateinischen von Alois Vanicek. Leipzig.

Περί ἀφομοιώσεως ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ, ὑπὸ Χ. Παπαδοπούλου (1878).

Π. Βιργιλίου Μάρωνος Αἰνειάδος, τὰ ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκόμενα μετὰ σημειώσεων ὑπὸ I. Κοφινιώτου.

Encyclopädie Methodologie und Literatur. der pädagogik von Stoy. (1878).